

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

Tělo toho druhého. Erotické obsahy jako učivo výtvarné výchovy.

The body of the other. The erotics as learning content in Art education.

Jméno: Bc. Petra Ondřichová

Adresa: Bělohorská 539/182, Praha 6

Ročník: 2. NMg

Obor studia: N VV-VZ

Typ studia: prezenční

Měsíc a rok dokončení: červen 2013

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Jakubcová Hajdušková, Ph.D

Konzultanti: doc. PhDr. Martin Raudenský, Ph.D.

PaedDr. Zdeňka Hanková

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně. Všechny zdroje jsou uvedené v seznamu literatury.

Schvaluji, aby CD přiložené k této DP práci, bylo používáno ke vzdělávacím účelům na Katedře výtvarné výchovy.

V Praze, dne:

.....

(podpis)

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala mnoha lidem, bez kterých by tato práce nevznikla. Především Mgr. Lucii Jakubcové Hajduškové, Ph.D a doc. PhDr. Martinovi Raudenskému, bPh.D. za podnětné rady, milý, vstřícný přístup a trpělivost. Dále děkuji Gymnáziu nad Štolou, zejména paní učitelce Ivaně Jirkové a všem zúčastněným třídám, jelikož bez jejich pomoci by se nemohla praktická část mé diplomové práce uskutečnit. Děkuji Lence Klodové, která mi ochotně poskytla potřebné informace a tímto mou práci velice obohatila. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat rodičům a svému příteli za velkou podporu.

Ondřichová, P.: Tělo toho druhého. Erotické obsahy jako učivo výtvarné výchovy. [Diplomová práce] Praha 2013 – Univerzita Karlova, Pedagogické fakulta, katedra výtvarné výchovy, počet s. 87. Příloha: CD

Anotace: Diplomová práce má charakter průzkumné sondy, která se zabývá erotickým obsahem ve výtvarné kultuře a následně jeho využití, jako učivo výtvarné výchovy. Cílem průzkumné sondy je zjistit, jak je možné zakomponovat erotické obsahy do vyučování a jak jsou děti/studenti senzitivní k tomuto tématu.

Klíčová slova: tělo, erotika, výtvarná výchova, škola, vzdělávací obsah, skryté kurikulum

Ondřichová, P.: The body of the other. The erotics as learning content in Art education. [Thesis] Prague 2013 – Charles University, College of education, Department of Art education, pages 87. Attachments: CD

Annotation: This thesis have character exploration probe, which is erotic content in art culture and then use as schoolwork in art education. Target of exploration probe is find out how put erotic content in teaching and how childrens/students are senzitiv for this topic.

Key words: body, erotic, art education, school, educational content, hidden curriculum

Abstrakt

Diplomová práce s názvem „Tělo toho druhého. Erotické obsahy jako učivo výtvarné výchovy.“ má charakter průzkumné sondy. Je zaměřená na erotiku v prostředí školské instituce. Tato práce se zabývá tělem a jeho erotickými obsahy ve výtvarné kultuře. Snaží se objasnit pojem erotika. Hledá její různé přesahy do oblasti filozofie, reklamy, školy, osobního a veřejného života. Tato práce je spjata především s výukou erotického tématu a problematiky začlenění erotiky do vyučovacích hodin výtvarné výchovy. Cílem je tedy zjistit, jak jsou děti/studenti k tomuto tématu senzitivní. Celý text je doplněn autentickými výpověďmi studentů, učitelů, ale i rodičů vztahující se k tématu erotika ve škole.

Abstract

The thesis titled „The body of the other. The erotics as learning content in Art education.“ have character of an exploration probe. It focuses on erotism in environment of educational institutions. This work deals with the body and its erotic contents in art education. It seeks to clarify the concept of erotica. This work seeks various overhangs of erotica into philosophy, advertising, school, personal and public life. This thesis is linked to the teaching of erotic theme and with the issues of integration of eroticism in lessons of art education. The aim is to determine how are the children / students on this topic sensitive. All the text is supplemented by authentic testimonies of students, teachers and parents related to the topic of erotica in school.

Obsah

Úvod.....	7
1. Co je to erotika?	10
1.1. Erotika nebo pornografie?	13
1.2. Sexualita.....	15
2. Tělo toho druhého.....	17
2.1. Příběh první: Androgyn	18
2.2. Erotické obsahy	24
2.2.1. Love or Porn?	25
2.2.2. Courbet X Orlan	26
2.2.3. Příběh druhý: Hledání erotiky	27
3. Muž – akt.....	30
4. Žena – akt	32
4.1. Objekty Opravdu	33
4.2. Pojmenuj mě nově	35
4.3. Příběh: Tělo - zpráva z minulosti, zpráva do budoucnosti.....	37
5. Reklama, komerce, média	43
5.1. Reklama a děti	44
5.2. Volný čas, média a děti	45
5.3. Stereotypy a média	47
5.4. Příběh čtvrtý: Tělo jako předmět	48
6. Erotika ve škole	55
6.1. Školský zákon a školní řád	57
6.2. ŠVP	58
6.3. Erotika a učitelé	58
6.4. Erotika a rodiče	60
6.5. Příprava: Tělo jako užitkový – užitečný předmět.....	66
6.6. Příprava: Androgyn	70
6.7. Příprava: Tělo zpráva z minulosti, zpráva do budoucnosti	71
6.8. Příprava: Hledání erotiky	74
6.9. Tvorba pracovního listu	76

7. Závěr.....	79
8. Literatura a další zdroje.....	81
9. Seznam obrazové dokumentace	85

Úvod

Proč právě spojení erotiky a výtvarné výchovy? Mají se děti učit o erotice ve škole a to ve výtvarné výchově? Kde se děti tedy budou „učit kreslit“? Je erotika vhodné téma vzdělávacího obsahu? Tato otázka jistě napadne řadu čtenářů, rodičů, ale i učitelů. Je možné, aby se vůči tomuto tématu, zařazenému do běžné výuky, zdvihla vlna odporu a nesouhlasu? Nebylo by to nic překvapivého. Téma erotiky je společensky velmi náročné, zvláště když se nějakým způsobem dotýká dětí. Je to ale téma, které se v naší společnosti běžně vyskytuje. Erotika nebo témata s ní spojená, bývají často tématem mnohých rozhovorů a kořením mezilidských vztahů. Je prvkem řady vizuálních projevů (např. reklamy), se kterými se děti každodenně setkávají. Proto se domníváme, že je důležité věnovat mu pozornost. Pokud s žáky na toto téma ve výuce narazíme, měli bychom vědět, jak s ním můžeme nakládat, za jakých podmínek z něj můžeme vytvořit učivo výtvarné výchovy. Navíc není nutné Eróta do školy přivádět, on totiž ve škole je. Problém je, že většina učitelů, a tím pádem i žáků, o erotice ve škole jen tuší. Pracuje se s ní skrytě, otevřeně se o ní stydíme nebo bojíme hovořit.

Erotika, zpodobená postavou antického boha Eróta, je hybatelem našich citů a jednání, hýbá našimi vztahy a chápáním. U dětí je to zejména v období puberty. Domníváme se, že právě v období puberty, je důležité o tématech spojených s erotikou mluvit. Jedním z důvodů může být právě vhodné společenské chování. Sexistické či erotické narážky často znějí školou pouze v podobě vulgárních a urážejících slov. Ale erotika má však i svou estetiku, má různé podoby, které se projevují nejen v umění, ale také v naší řeči, v jazyce a také v řeči těla, v našem jednání a chování.

Škola je spjata s řádem, zákony, předpisy a pravidly, které určují formální stránku této instituce. Formální stránka se do jisté míry musí respektovat i v dalších vrstvách/obsahu, ale je na škole, jak si ji přetvoří k obrazu svému, k obrazu svých dětí/studentů a k jejich potřebám. Škola má velkou míru svobody pracovat s erotickými tématy v kontextu současné doby, jelikož není limitována legislativou (školským zákonem), ale limituje se sama svým zakrýváním očí, před touto tematikou.

Je žádoucí, aby děti/studenti měly přístup k ověřeným informacím, aby na dané téma bylo nahlíženo z více úhlů (například erotika v literatuře, filmu, výtvarném umění, v mezilidských vztazích, atd.) a měly možnost téma komplexně uchopit.

Výtvarná výchova má ten dar, že nepracuje, a ani nemůže pracovat, pouze formou výkladu. V mnoha předmětech výklad převažuje, výtvarná výchova však připravuje půdu pro citové prožívání a větší senzitivitu smyslů, které dále rozvíjí. K tomu všemu výtvarná kultura má mnoho děl, která ukazují různé přístupy ke skutečnosti a právě i erotiku. Předpokladem pro úspěšné rozvinutí citlivosti a větší vnímatelnosti k oblasti erotiky je velice podstatná osobní angažovanost každého jedince. Jeho osobní pohled/vhled na daný „problém“, jeho osobitost, která se odráží v každém výtvoru. K tomu napomáhá pedagog a interakce, která probíhá jak mezi učitelem a žákem, tak i mezi žáky navzájem. To přispívá k různým pohledům na danou problematiku. Proto výtvarná výchova může značně přispět ke kultivovanému rozvoji této „erotické oblasti“.

Obecnost pojmu erotika, její určitá neuchopitelnost a její přítomnost ve sféře umění, kultury a života samého, umožňuje nové objevování. Otevírá nové obzory, které přináší svobodu pro sebevyjádření/tvorbu, reflexi dění let minulých i

současných, uvědomění si sebe sama v kontextu doby, jako aktivního účastníka a spolutvůrce pravidel, která formují naši společnost.

Téma „Tělo toho druhého“ je sondou do oblasti erotiky, jako učiva výtvarné výchovy. Erotika, jako představa těla – těla toho druhého a poznání i těla svého. Odpovědi na otázky: Jak učitel výtvarné výchovy může téma erotiky zakomponovat do výuky? Jak se erotika do výuky výtvarné výchovy dostává? Jaké další problémy a otázky toto téma do výuky přináší? Hledala jsem odpovědi na tyto otázky jak ve výuce vlastní, kde jsem záměrně pracovala s obrazem těla, tak i ve výuce paní učitelky, která výtvarnou výchovu učí dvacet pět let. Příběhy a postřehy z vyučovacích hodin jsem získala v rámci fakultní praxe a samostatného působení na Gymnáziu Nad Štolou v roce 2012 - 2013. Veškeré informace, příběhy z hodin a obrazový materiál vznikl se studenty tříd 2B (sekunda čtyřletého gymnázia), 2S (sekunda šestiletého gymnázia), 3S (tercie šestiletého gymnázia) a T3A (tercie osmiletého gymnázia).

Tato práce je členěna do několika kapitol věnujících se hledání erotiky. Erotika je začleněna do kontextu výtvarné kultury, reklamy a školy. V kapitolách jsou zařazeny konkrétní příběhy z hodin, které vypovídají o daném tématu z hlediska studentských pohledů. Hlavní text je obohacen informacemi, které jsou zmíněny v pravém sloupci. Informace v pravém sloupci doplňují text o zajímavé citace, výpovědi respondentů, atd. Účelem této práce není představení erotiky v chronologickém výčtu děl, ale předložení informací, které umožní čtenáři vytvořit si vlastní názor na tuto problematiku.

1. Co je to erotika?

Co je to erotika? Erotika je neodmyslitelně spojena s tělem a životem člověka. Slovo erotika pochází z řečtiny (erós – láska, touha). Erós označuje smyslnou lásku, boha lásky, touhu a chtíč. V Platónově dialogu Symposion představuje Sókratés Eróta jako syna Pora a Pénie. *„Když se narodila Afrodité, všichni bozi byli na hostině a mezi nimi i Poros, Důmysl, syn Métidin, bohyně rozumnosti. Když byl po jídle, přišla žebrat, jak bývá o hodech, Penia, Chudoba a stála u dveří. Zatím Poros zpil nektarem - neboť víno tehdy ještě nebylo – vešel do Diovy zahrady a tam zmožen spal. A tu si Penia, puzena svou bídou, vymyslíla, aby měla s Porem dítě; lehne si vedle něho a počala Eróta. Proto tedy je Erós průvodcem a služebníkem Afroditiným, poněvadž byl zplozen o jejích narozeninách, a zároveň je svou přirozeností milovníkem krásna, protože i Afrodité jest krásná.“* (Platón 1993, s. 48) Jako syn Porův a Péniiin nemá svůj osud zcela lehký. Je stále chudý. Není ani tak zcela krásný a hebký, za jakého mnozí ho pokládají, ale právě naopak. Je neustále spjat s nedostatkem, jako jeho matka. Je bez příbytku, lehává na holé zemi, spí pod širým nebem. Po otci je vytrvalý lovec, zmužilý, smělý a žádostivý. (volně citováno, Platón 1993, s. 48) Proto je Erós spojován s bídou, protože touha je výrazem nedostatku, ale láska umožňuje naplnění.

V porozumění Eróta nám pomůže řecká mytologie, kde se setkáváme s jinými interpretacemi - Erós, jako představitel spojení Afrodité s Areem. Hésiodos *„určuje Eróta jako jednoho z nejstarších bohů (vedle Chaosu a Země). To naznačuje, že erotické souvislosti nás uvádějí k základu, k podloží, k počátku, protože Erós, původní a nezrozený, stojí jako podklad božského i*

„Erós je nejkrásnější mezi nesmrtelnými bohy, uvolňující napětí údu, a přemáhá mysl i rozumnou úvahu v prsou všech bohů i lidí. Projevuje se jako úsilí dosáhnout celku, úplnosti, a to prostřednictvím krásy a dobra.“ (Platón 1993, s. 5)

Erós jako důsledek spojení Afrodity s Áreem:

„Po matce je laskavý a hodný, po otci bojovný, proto míří na své oběti a výběrem svého šípu rozhoduje o tom, zda se jedná o lásku nešťastnou, jednostrannou, či vztah šťastný a opětovaný.“ (Gymnasion 2005, s.5)

lidského konání či vztahování a je principem projevujícím se všude ve světě.“ (Gymnasion 2005, s. 5)

Eróse můžeme pojímat jako sílu, která nás celý život vybízí (pudí) k hledání naší druhé polovičky. Aristofanés v díle *Symposion* vypráví o androgynovi, který byl „složený“ ze dvou pohlaví. Svou zpupnou povahou zapříčinil to, že Zeus Androgyna roztál a tím byl celek rozdělen na dvě těla. Příběh vypráví o možném původu homosexuálního i heterosexuálního puzení, přitažlivosti, touze a lásce.

Při prvním zamyšlení nad tím, co je to erotika, každý najde odpověď, ale vždy se budou odpovědi výrazně lišit. To, jak se odpovědi a chápání pojmu erotika liší, můžete vidět v pravém sloupci. Pro každého je erotika něco zcela jiného a má velice subjektivní charakter. To, co vnímáme jako erotiku a co již ne, je ovlivněno naší zkušeností (vizuální zkušeností), představou, pohlavím, věkem, atd. Právě věk a zkušenost (vizuální, praktická, vědomostní, životní) se odráží i v uvedených příkladech, jak lidé erotiku vnímají. *„Vlastní porozumění tomu, co znamená a jak se projevuje přítomnost Eróta, předpokládá živou osobní duchovní zkušenost – na ničem jiném ji ani nelze založit.*“ (Mokrejš 2009, s. 102)

Podle Slovníku cizích slov z roku 2003 je erotika *„soubor jevů souvisejících se sexuální aktivitou, smyslnost“*. (Linhart 2003, s. 106) Právě „jevy“, které nás vyzývají označit něco za erotiku/erotické, mají velice subjektivní charakter, pro každého mají jinou podobu. Podobu nahoty, atraktivního prádla, vůně, vyzývavé pozice těla, atd.

V následujícím schématu 1. jsem se na podkladě nastudované odborné literatury, svých představ o významu pojmu erotika a výpovědí náhodného vzorku osob pokusila

Aristofanés: „Když tedy původní těla byla roztata na dvě, toužila každá polovice po své polovici, scházely se, objímaly se rukama i splétaly se k sobě ve spolek, toužíce spolu srůst, a přitom umíraly hladem i jinými následky nečinnosti, poněvadž neměly chuti k žádné práci jedna bez druhé.“ (Platón 1993, s.33)

Co je to erotika?

Odpovědi studentů gymnázií, vysokých škol a mých přátel.

David, 18 let:

„Smyslné představení čistého lidského těla, které vás nutí k zamyšlení.“

Michael, 23 let:

„Podle mého názoru je erotika způsob, jak vyjádřit pocit chtíče. Celkem relativní pojem. Pro většinu je erotika vše, co obsahuje nějaký sexuální podtext. Já tedy nejsem výjimkou.“

Johana, 16 let:

„Podnět vztahující se k naší duši, potažmo i k sexuálnímu životu. Rozhodně to není jen levné porno.“

Zuzana, 25 let:

„Erotika je projev citů vůči druhé osobě, pocity něhy, vášně, lásky, sexualita, sex. Ale i erotické umění, akty.“

Radana, 24 let:

„Pod slovem erotika si představím nejen samotný sex, ale i ty věci kolem. Například nějakou atmosféru, vzrušení a podobně. Je to pro mě takový široký a komplexní pojem, bez jednoznačného významu.“

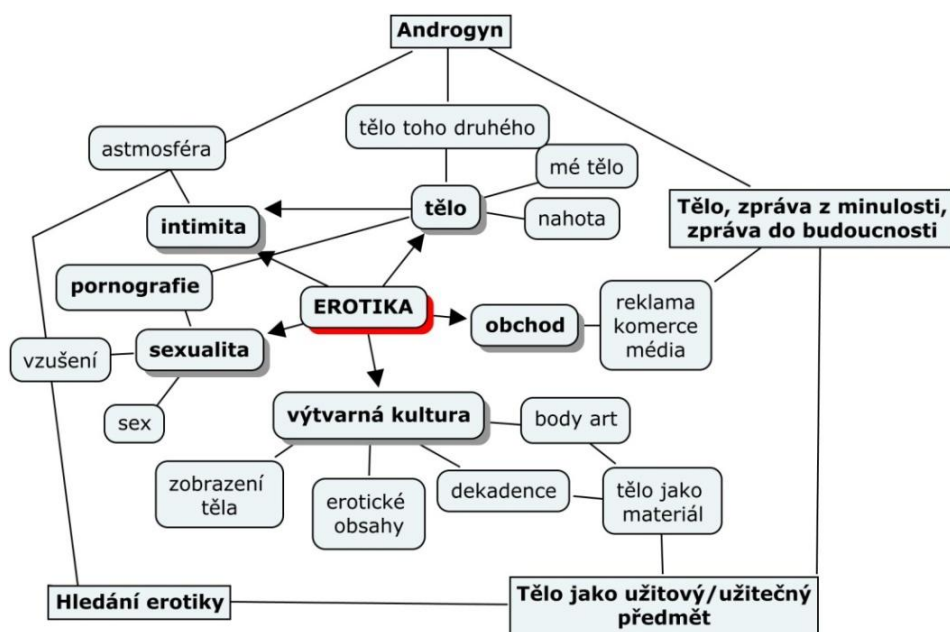

Schéma 1.

zmapovat jeho rozsah. Na první pohled je jasné, že se k pojmu erotika váže velké množství jiných pojmů. Jeho význam má řadu poloh a tudíž je nejednoznačný. Z toho vyplývají také různé komplikace pro pedagoga, který by se rozhodl tento pojem/téma uchopit a vytvořit z něj vzdělávací obsah své výuky. V návaznosti na pojmy, jsou do schématu zařazeny názvy hodin, pro lepší představivost o návaznosti učiva.

Jak lze vidět, erotika je velice obsáhlý pojem. Toto schéma, by jistě šlo dále větvit. Našli bychom zde i jiná propojení a spojitosti. Schéma je navíc ovlivněno názvem práce, je zúženo na téma „Tělo toho druhého“ a také vzdělávacím obsahem.

Erotika v sobě skrývá různé představy a interpretace. Jak jsme měli možnost vidět, lidé si pod pojmem erotika představují podnět vztahující se k naší duši, projev citů vůči druhé osobě, pocit chťiče, smyslné představení, atd. Pestrost pojmu je velická a lze ho tedy velmi obtížně a jasně definovat. Proto definice podle Slovníku cizích slov z roku 2003, který označuje erotiku

jako „soubor jevů souvisejících se sexuální aktivitou, smyslnost“, je po významové i obsahové stránce velice chudá.

1.1. Erotika nebo pornografie?

„To vám máme poslat porno?“ Tato upřímná otázka zazněla ve chvíli, kdy jsem studentům zadávala domácí úkol¹ v jedné z vyučovacích hodin, připravených k tématu této práce. Považuji ji za klíčovou pro hledání významu pojmu erotiky a velmi oceňuji, že se do výuky dostala ze strany žáků.

Mezi tím, co je erotika a co pornografie je velmi tenká hranice. Studentova otázka mě podnítila k tomu, abych tyto dva odlišné nebo naopak blízké pojmy a oblasti lidské sexuality blíže specifikovala.

Pro oddělení/vymezení pornografie od erotiky, jsem našla a opírám se o definice, které objasní pornografii, abychom tyto dva, na první pohled příbuzné pojmy, mohli od sebe do určité míry oddělit. Názor na to, co je pornografie a co již ne, se výrazně liší dobou, která se touto problematikou zabývá. Vymezení pornografie bylo klíčové zejména kvůli právní sféře. Možná právě výtvarné umění podnítilo vytvoření jasných definic a vytyčení hranic pornografie. Pro přiblížení toho, jak v průběhu dějin byla vymezena pornografie, uvádím (v pravém sloupci) několik příkladů definic pornografie.

Američtí právníci roku 1987 pornografii vymezují vůči erotice takto: „*Pornografie je prezentace pouhého pohlavního aktu, jeho mechanismu, techniky a perverze, zatímco erotika odráží fyzickou i duchovní stánku lásky.*“ (Poštulka 2007, s.10 –

¹ Zadání domácího úkolu: 1. Zašlete mi obrázek, který je podle vás erotický. 2. Pokuste se najít umělecké dílo, které je podle vás erotické.

Legislativa České republiky
Zákon č. 40/2009 Sb. trestní
zákoník, v platném a
účinném znění. Ukázka
paragrafů vymezující porno-
grafii a sexuální akt, který
vede k ohrožení společnosti
a dítěte:

§185 ZnásilnĚn

§186 Sexuální nátlak

§187 Pohlavní zneužit

§188 Soulož mezi příbuzný-
mi

§190 Prostituce ohrožující
mravní vývoj dětí

§191 Šíření pornografie

§192 Výroba a jiné naklá-
dání s dětskou pornografií

§193 Zneužití dítěte k výro-
bě pornografie

Příklady definic pornografie:
„Pařížská úmluva z roku
1910 hovoří o pornografii
jako o dílech necudného ob-
sahu.“

„Ženevská úmluva z roku
1923 hovoří o pornografii
jako o necudných předmě-
tech.“

Malý encyklopedický slovník
z roku 1972 objasňuje:
„Pornografie je slovesný
nebo obrazový výtvar, ne-
mající jiný účel než vzbu-
zovat sexuální vzrušení.“

13) Tato definice/vymezení ohraničuje i erotiku. V porovnání s nalezenou definicí ve Slovníku cizích slov (Linhart 2003) je přihlíženo i na duchovní (možná lépe řečeno duševní) stránku erotiky.

Obě úmluvy, jak Pařížská, tak o třináct let mladší Ženevská úmluva (citována v pravém sloupci) pornografii ztotožňují s necudností. Zde jsou ještě pomyslné nůžky zcela rozevřené a mohlo by se pod tuto formuli, necudný obsah – předmět, zařadit nespočet věcí, které pornografické zřejmě nejsou. Malý encyklopedický slovník zmiňuje jako hlavní rys pornografie sexuální vzrušení. U předešlých definic se sice mohlo jedna o necudný obsah/předmět, ale to, k jakému účelu (sexuálnímu vzrušení) slouží, se v definicích opomíjí. Francouzští filozofové přiřazují k pornografii jakýsi výčet: vulgární, detailní, naturalistické zobrazování genitálií. A roku 1987 H. J. Schneider podotýká, že se pornografie vyrábí za účelem zisku. Můžeme tedy říci, že každá ze zmíněných definic vymezuje pornografii? Dokázali bychom podle těchto definic rozpoznat, co je

pornografické a co již ne? Je tedy tato reprodukce pornografická? Můžeme podle uvedených definic rozklíčovat, zda se v případě Courbetova obrazu jedná o pornografii?

Roku 1977, skripta francouzských filozofů: „Je to vulgární zobrazování a popisování pohlaví a pohlavního života, detailní a naturalistické zobrazování genitálií a popis kopulační techniky, jakož i popisování představ o nejrůznějších sexuálních kombinacích.“

(Poštulka 2007,s.10-13)

© Gustave Courbet, Původ světa, 1866. Olej na plátně, 46 x 55 cm. Musée d'Orsay, Paříž (Francie)

„Malířství je ze samé své podstaty konkrétním uměním a jeho jediným smyslem je zobrazovat skutečné věci. Je zcela materiálním způsobem vyjadřování, používajícím místo slov jakékoli viditelné předměty. Abstraktní pojmy, které nelze vidět, neexistují, a proto se ani předmětem malířství stát nemohou.“

Napsal Gustave Courbet roku 1855. (Pelánová 2010, s.10 – 11)

Definice z Encyklopedie Univerzum (pravý sloupec) velice „trefně“ a do jisté míry vyhýbavě přiznává, že nelze bez bližších souvislostí a vzhledu do problematiky označit, například určité výtvarné dílo za pornografické.

Pokud bychom chtěli nalézt nějaké vodítko či rozlišovací znamení, můžeme říci, že pornografii je postrádá představivost. Vše je explicitně pojímáno, nic není skryto našemu zraku. Vše je soustředěno a redukováno na samotný sexuální akt. Naopak erotika podněcuje naši fantazii odhalováním/zahalováním těla, čímž se do erotiky dostává jakási estetizující složka.

1.2. Sexualita

S erotikou je úzce svázána naše sexualita. Podle článku Jana Sokola, který uvádí v časopise Gymnasion (s.12), lze sexualitu rozdělit do tří hledisek. Do hlediska: biologického, jelikož nás sexualita spojuje s živočišnou říší, do sociologického a kulturního, kde se liší kultura, jazyk a tím i sexualita, která je *„jádrem rodiny a základem lidských společností“* a na konec do hlediska filozofického, kde *„sexualita a starost o děti je podmínkou pokračování lidského života. Sexuální chování ve všech lidských společnostech je složité a přísně regulováno mravy a zvyky.“* (Gymnasion, s. 14) Po staletí byl tolerován incest. Sňatky mezi příbuznými byly zárukou toho, že majetek,

Encyklopedie Univerzum (česky vydáno roku 2002) v závěru uvádí: *„Rozhodnutí, zda se jedná o pornografii či nikoli, závisí na posouzení díla v jeho komplexnosti, způsobu a formě jeho užití.“*

(Poštulka 2007, s. 10 – 13)

prestiž a výsady se udrží v rodině. Nyní je tento akt společensky odmítán a legislativně zakázán (Legislativa České republiky, zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, v platném i účinném znění §188 Soulož mezi příbuznými). Odmítání tohoto spojení má zajisté opodstatnění především morální, dále v zamezení spojení stejných genů, které způsobují vrozené vývojové vady. Společnost se další legislativní úpravou snaží oddálit první pohlavní styk a s tím spojenou promiskuitu.

Se sexualitou je zajisté spojen pud. Ve vývojové historii sexuálního pudu lze rozlišit tři kulturní stupně. *„První stupeň, na němž se sexuální pud může volně projevovat i tehdy, když se neomezuje jen na cíle rozmnožování; druhý, na němž je u sexuálního pudu všechno, co neslouží rozmnožování, potlačeno; a třetí, na němž se připouští jako sexuální cíl jedině rozmnožování legitimní.“* (Freud 1990, s. 68) Je tedy otázkou, jaký kulturní stupeň převažuje v současné době?

2. Tělo toho druhého

„Veškeré myšlení, veškeré vzrušení, veškerý zájem je v milujícím subjektu vzbuzován milovaným tělem.“ (Barthes 2007, s. 93)

Tělo, jako hlavní činitel výběru našeho objektu. Tělo, které promlouvá a podává informace našemu okolí, umožňující společenské vazby a které tvoří hranice mezi sebou samým a okolním světem. Náš prožitek je tedy vždy vymezen a odvozen naším tělem. Tělo slouží jako paměť, do níž se otiskují obsahy dané doby a kultury. *„...tělo není jen pouhým produktem fyzického kontaktu, ale je také podstatným způsobem formováno tím, jak po něm druzí touží, a hodnotami, jež mu byly vštípeny prostřednictvím doteku.“ (Pachmanová 2002, s. 353)* Vzájemný dotek a komunikace se z našich životů často vytrácejí. Přitom fyzický kontakt a komunikace „face to face“ je nezbytná k výběru toho „druhého“.

Všechny informace, které nám vlastní tělo nebo tělo ostatních podává, se snažíme rozklíčovat a na jejich základě si vybíráme ono milované tělo. Hlavní a klíčovou roli hraje zrak. Ten je schopen s ohledem na naši zkušenost identifikovat věk objektu, tvar těla, absence anomálií, tělesnou zdatnost a další vnější tělesné znaky, které mohou indikovat zdravotní stav. To nám umožňuje předpokládat, že objekt, je hodný našemu výběru.

Dalším indikátorem může být čich. To, jak nám druhý „voní“ nás také ovlivňuje. Takzvané odoranty vylučuje jak mužské tak ženské tělo. Tato přirozená vlastnost těla je v současné době více ovlivněna. Především užíváním antikoncepce ženou a také dozajista používáním deodorantů a vůní, které přirozený lidský pach maskují. *„...prohledávám tělo*

„V tradici západního malířství od renesance po moderní dobu se těla chovaly jako herci na jevišti: jsou navzájem provázaná, aby mohla vyprávět příběhy a dávat „humanistickému“ subjektu smysl světa. Malířství zobrazuje tělo s jeho sociálními a psychickými funkcemi.“

(Pachmanová 2002, s. 319-320)

druhého, jako bych chtěl spatřit, co je uvnitř, jako by mechanická příčina mé touhy spočívala v odporujícím těle (podobám se tak klukům, kteří rozmontují hodinky, aby poznali, co je to čas).“ (Barthes 2007, s. 93)

2.1. Příběh první: Androgyn

Název této hodiny vznikl podle spojení dvou pohlaví z knihy Symposion. Úryvek z této knihy byl hlavním tématem hodiny. V úvodu hodiny jsem studentům přečetla úryvek textu. Text vyprávěl příběh o androgynovi. Byla to bytost, kterou tvořily dva principy, jak mužský, ženský či principy stejného pohlaví. Příběh ukazoval možný výklad toho, jak chápat homosexualitu, lásku, touhu a přitažlivost. Po přečtení textu jsme vytvořili myšlenkovou mapu. Myšlenková mapa sloužila pro shromáždění informací a rekapitulaci informací získaných z příběhu. Na tabuli jsem napsala slovo „androgyn“. Studenti říkali slova, která je v souvislosti s příběhem napadala, zazněla přímo v textu, vyplynula z děje nebo s ním přímo souvisela. Studenti zmiňovali slova: láska, rozdělení, spojení, homosexualita, boj, pouto, hledání, atd.

Studenti měli společně vytvořit plynulý děj, který dokumentoval příběh o androgynovi. K dispozici dostali roli papíru (cca 60cm široký a cca 400cm dlouhý).

Třídy se potýkaly hned s několika „problémy“. Třída (13 studentů) si musela rozdělit děj do několika stěžejních výjevů. Rozdělit si, kdo co bude vytvářet a celý děj propojit. Tato činnost byla z organizačního hlediska poměrně náročná.

Organizaci jsem nechala v rukou studentů. Kdyby se však organizace nezdařila, měla jsem připravený rozdělený text do

barevných segmentů, které bych přiřadila určité skupince. Ani v jedné třídě jsem k tomuto kroku nemusela přistoupit. Studenti byli schopni si práci a příběh rozdělit.

Třída 3S (tercie šestiletého gymnázia) se velice rychle dohodla. Rozdělili děj na několik hlavních segmentů a vytvořili menší skupiny okolo 2 – 3 lidí. Jediný chlapec zůstal sám, jelikož chtěl vytvořit jakýsi počátek všeho. On sám to nazval „*silou a energií*“. Celý prostor papíru byl využit a příběh se velice zdařil. Segmenty příběhů tvořily velice komplexní celek. Při tvorbě společné práce bylo možné pozorovat, jaké vztahy panují ve třídě. Tato třída se chovala velice přátelsky. Všichni se zajímali o to, co se děje v různých částech příběhu.

Oproti tomu třída 2S (sekunda šestiletého gymnázia) byla velice nečinná. Již při tvorbě myšlenkové mapy studenti nespolupracovali. Třída nebyla schopná se rychle a efektivně domluvit, kdo co bude tvořit. Ještě, než se celá třída společně domluvila, trojice dívek už začala vytvářet konec příběhu. Bylo zajímavé, že většina studentů řešila ve své tvorbě vztah mezi dvěma subjekty. Výsledná práce působila velice nesourodě, jednotlivé segmenty na sebe nenavazovaly a příběh nebyl propojen.

Komentář prací: třída 3S

Student vytvořil počáteční sílu, energii, která byla na počátku všeho. Chlapec se snažil energii přenést i do svého díla. Barvy míchal přímo na papíře, házel na papír papírový kapesník, který tvořil různé otisky. Barvy propojoval pomocí tahů štětcem, či působením vody (stříkance, stékání). Dále student vycházel z tvarů, které náhodně vznikly otisknutím kapesníku, hmotu začal

formovat do geometrických tvarů a posléze se zformoval androgyn.

Studentka vytvořila androgyna, spojením muže a ženy. Studentka androgyna nakreslila, i když v zadání byla malba. Tento jev se objevil i u jiných studentů. Androgyn spíše připomíná objímající se dvojici.

Na tomto úseku děje spolupracovali tři chlapci. Vytvořili vzpouru androgynů, kteří se snaží vylézt na horu. Zeus (bílo-modrý obličej s bujnými vlasy v horní části) se snaží jejich nápor odvrátit. Z nebe na ně vrhá ohnivé koule. Na kopci se nachází budova, podle komentářů studentů je to řecký chrám. Tento motiv se objevil i u druhé třídy, přestože tento fakt nebyl v příběhu zmíněn.

Na svahu kopce začaly chlapcům pomáhat dívky. Ty na něm vytvořily Stonehenge. Zeptala jsem se jich, proč ho tam namalovaly. Dívky řekly, že Stonehenge označuje posvátné místo. Dále vytvořily blesky, které vrhá Zeus a roztíná Androgyny.

Na dalším obrázku se opět objevuje motiv rozdělení androgyna. Poté následuje motiv duhy a již oddělený nový subjekt. Je zajímavé, že dívky použily motiv duhy. Ptala jsem se jich, co je k tomu vedlo. Studentky říkaly, že neví. Řekla jsem jim, že symbol duhy se objevuje i v Bibli. (Když Bůh seslal na zemi potopu a na nebi se objevila duha, jako symbol toho, že již nedojde k takové potopě.) Vymyslely jsme, že v jejich pojednání může mít duha formu jaké si předzvěsti naděje (to, že rozřátý androgyn nalezne opět

svou půlku) či usmíření.

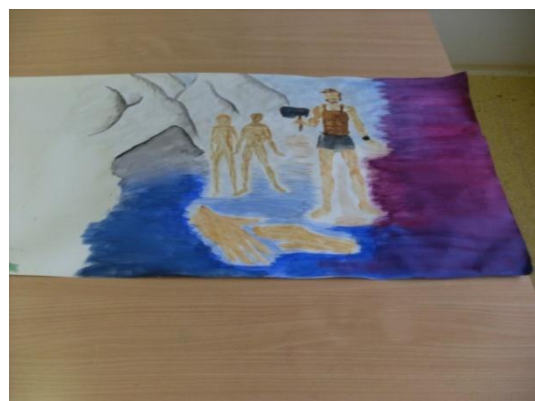
Další obrázek, na kterém opět pracovaly dívky, má vyjadřovat hledání a touhu po celku.

V levé části děje se vyskytují dvě postavy (muže a ženy), což znázorňuje nalezení své polovičky. „Klubka“ mají abstraktně vystihnout spojení ženy s ženou (linie jsou v odstínech červené a růžové), spojení muže s mužem (linie v barvách modré) a spojení muže s ženou (propojení modré a červené linie).

Poslední část znázorňuje touhu po celku, kdy obě polovice se chtějí nechat zkout od Héfaista. Při reflexi vyvstala domněnka, že symbol zkutí mohou představovat snubní prstýnky.

Komentář prací: třída 2S

Dívky vytvořily možnosti/variace spojení pohlaví. Spojení ženy s ženou. Toto spojení představovala Země. Spojení muže s ženou – měsíc, spojení muže s mužem – slunce. Prostor dívky zcela nevyužily.

Studentky použily pro zobrazení spojení muže s mužem známé postavičky z kresleného seriálu a hraného filmu Asterix a Obelix. Toto spojení, oproti náznaku spojení stejného pohlaví v předešlé třídě (obrázek s „klubky“), je velice necitlivé.

Na tomto úseku spolupracovaly dívky s chlapcem. Tato část pojednávala o tom, jak se androgyni snažili dostat na horu za Diem. Velice hezky skupina pracovala se spojením androgyna. I zde se objevuje motiv řeckého chrámu, jako u předešlé třídy. V této třídě je motiv řeckého chrámu „čitelnější“ než v předešlé skupině.

Zde se opět objevuje motiv homosexuality. Dívka nejdříve homosexualitu ztvárnila v podobě orálního sexu mezi muži. Studentce jsem se s paní učitelkou snažila vysvětlit, že homosexuální vztah, tak jako vztah mezi mužem a ženou, či ženou a ženou není založen jen na sexu nebo fyzickém uspokojení. Snažila jsem se jí vysvětlit, že její pohled je jednostranný a ukazuje pouze na jednu stránku vztahu. Studentka svůj výtvar vygumovala. Poté ztvárnila dva muže, kteří jsou přikryti dekou.

Tuto část vytvářeli dva chlapci. Je na ní zobrazen Zeus, jak se pokouší mečem rozetnout androgyna.

Na tomto obrázku je znázorněna touha po druhém. Předěl mezi oběma rukama znamená neschopnost/nesnadnost najít druhou polovici.

V závěrečné části se objevují Héfaistovi ruce s ohnivou koulí, jako symbol nabídky na spojení v celek. Obě půlky (muž a žena) nabídku přijímají a stávají se opět jedním celkem. Studentky zde použily stříkance vody, které jsou kolem dvou spojených elementů.

2.2. Erotické obsahy

„Podobně jako v případě autoportrétu je i erotika jedním z nejstarších témat zobrazování.“ (Urban 2010, s. 32)

Dekadence určuje kritický pohled na současnou dobu s notnou dávkou ironie a cynismu. Představuje vyhrocené extrémy, což je hlavním předpokladem pro vyvolání skandálu. Hlavní témata výstavy Dekadence now! byla krajnost. Krajnost, která se dotýká těla, duše (psychiky) a života člověka. *„Sexualita a úzkost jsou dvě klíčová témata současné dekadence.“ (Urban 2010, s.14)*

Otevírá diskusi a problematiku dnešní společnosti, která řeší odcizení, ošklivost, krásu, život, smrt, halucinace, pornografii, násilí, drogy a nemoc. A Právě tato často tabuizovaná témata dekadence odkrývá. Tabu v dekadenci místo nemá, vše co je skryto odhaluje svou pravou tvář. Proto jsou díla často kritizována a odmítána. Na širokou společnost dekadentní díla působí jako „červený prapor na býka“. Často diváky rozzuří a mnohdy i urazí.

Jedna z oblastí dekadence byla věnována sexu, jako krajnosti těla. V této oblasti byli představeni autoři Pierre a Gilles (gay estetika, odkazy k pornografii – fotografie pornohereček, téma umučení svatého Šebestiána), Jeff Koons se svými velkoformátovými fotografiemi z cyklu Láska Nebeská. Na tomto cyklu spolupracoval se svou bývalou manželkou, pornohvězdou Ilonou Stallerovou. Fotografie jsou sexuálně explicitní. Zachycují autora a jeho ženu v různých sexuálních polohách. Fotografie, sochy i obrazy, které k cyklu patří, jsou výrazně estetické. Další šok představuje tvorba maďarského umělce Gézy Szöllösiho. Odkrývá náhled na tělo, jako sexuál-

ního objektu. Vytváří fragmenty lidského těla ze zvířecích kůží, které působí velice reálně. Objekty připomínají vypreparované části lidského těla na oddělení pitevny. Tímto způsobem může umělec odtajňovat jednu ze sexuálních deviací, kterou je nekrofilie.

Dalšími umělci z oblasti „*Sex, jako krajnost těla*“ jsou Marc Bijl a Orlan. Oba umělci reagují na již vytvořená díla, která jsou chápána v jiném dobovém kontextu, než díla jejich předchůdců.

2.2.1. Love or Porn?

Při zhlédnutí výstavy Dekadence now! v pražském Rudolfinu vyvstává spousta otázek, emocí a jakéhosi nepochopení. Nepochopení možná vyvolávala i plastika Marca Bijla Porno (Porn). V šedesátých letech nastala nová změna ve vnímání sexuality, což lze dobře demonstrovat právě na již zmíněné plastice. Tento objekt reaguje na dílo Roberta Indiany s názvem Love. Styl písma, rozložení (písmena uspořádána

© Robert Indiana, Love, 1964

© Marc Bijl, Porno, 2002

do dvou řádků a sloupců tvořící čtverec) a natočení písmene „O“ o 45° doprava, jsou totožné s objektem Love. Liší se nejen v barevnosti, ale i v obsahu. Provedení slova „Love“ hýří barvami a barevné ztvárnění této plastiky je různé. Robert Indiana vyrobil několik stejných plastik, ale v jiném barevném provedení.

Porn barvami opravdu nehýří. Z černých písmen stéká barva na podstavec. „*Porn se možná roztéká a mizí, možná ale naopak expanduje a chystá se svou černí ovládat okolí.*“ (Urban 2002, s. 32) Možná už je člověk tak nasycen „pornem“, nacucán, jako houba a již není schopen absorpce, proto „Porn“ přetéká. Vytéká z nás nechuť způsobená prezentováním sexu jako pouhé zábavy, bez jakéhokoliv osobního a citového vkladu.

2.2.2. Courbet X Orlan

Francouzská umělkyně Orlan reagovala na známý obraz „Původ světa“ od Gustava Courbeta a vytvořila fotografii s názvem „Původ války“. Courbetův Původ světa ukazuje ženské pohlaví, jako původ nás všech. Místo, odkud jsme přišli na tento svět. Při pohledu na oba obrazy je spojitost s Courbetovým obrazem ihned patrná. Orlan použila stejnou pozici aktu, úhel pohledu. Orlan ve své fotografii neopomenula ani takový detail, jako je pozadí ohraničené drapérií v levém horním rohu.

© Gustave Courbet, Původ světa, Olej na plátně, 46x55cm

© Orlan, Původ války, 1989. Montáž na hliníkové desce, 88 x 105cm

Celkovou podobu díla podtrhla i zvolením podobného zdobného rámu a zachováním stejných rozměrů obrazu. Fotografie představuje „*veškeré násilí spáchané na ženském těle, a poukazuje na redukované vnímání žen jako pouhého břicha a genitálu. Chtěla jsem vytvořit mužský protějšek k tomuto dílu a podrobit mužské tělo stejnému paradigmatu zobrazování ...*“ (Urban 2010, s. 124) Zatím co „Původ světa“ vzdává hold ženě, „Původ války“ neopěvuje mužskou sílu, spíše se k ní staví kriticky. „*Ztopořený penis je symbolem síly a agrese, je dynamickou silou, zakotvením v tradici mužské, silové dominance.*“ (Urban 2010, s. 38) Slova autorky jsou pro pochopení, interpretaci díla velice důležitá, jelikož bychom mohli sdělení chápat v opačném slova smyslu, jako pocta muži.

2.2.3. Příběh druhý: Hledání erotiky

Tato hodina začala reflexí domácího úkolu². Obrazový materiál, který mi studenti poslali, jsem zařadila do prezentace, kde jsem jejich fotografie konfrontovala s uměleckými reprodukcemi nebo byl použit jako další obrazový materiál v prezentaci. Pokoušela jsem se zasláné fotografie připodobnit k dílům výtvarné kultury. Můj záměr vycházel z toho, aby studenti lépe porozuměli výrazu uměleckých děl, k čemuž jim měly dopomoci „vlastní“ (nalezené) fotografické ukázky.

Následovalo vytvoření myšlenkové/ pojmové mapy. Tento krok směřoval k tomu, abychom se společně studenty „domluvili“, co to je erotika a vytvořili její definici. Ze všech

Prezentace s názvem Hledání erotiky, je součástí příloženého CD.

² Studenti měli za domácí úkol vyhledat obrázek, který podle jejich subjektivního hodnocení představuje erotiku a ten mi elektronicky zaslat.

pojmu, které studenti zmínili a zapsali jsme je na tabuli, vybrali šest klíčových slov (ve schématu šedivě označená slova) z nichž vytvořili tuto definici: „*Erotika je, když si představíme smyslnou vášeň v pozici krásného těla.*“

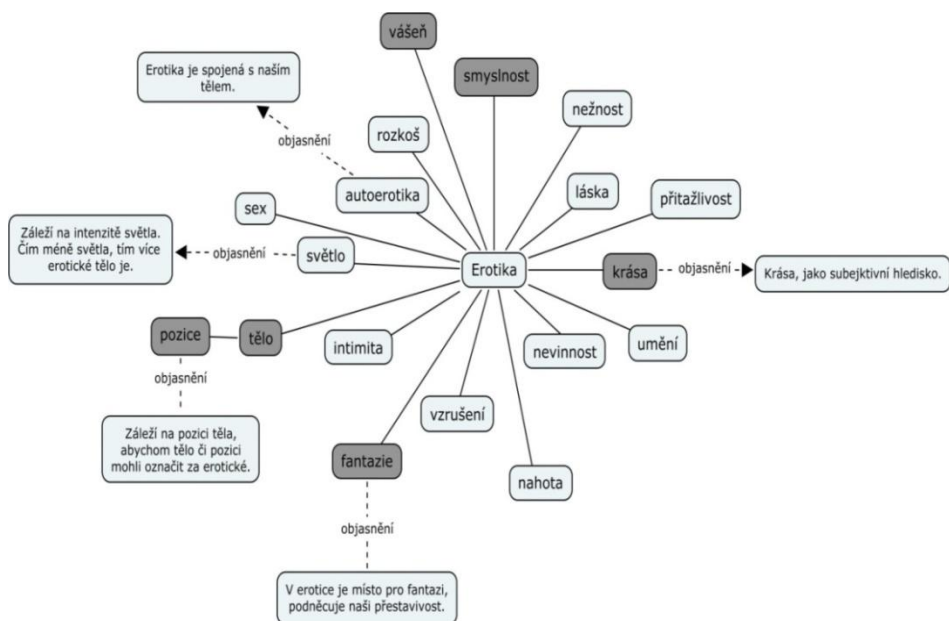
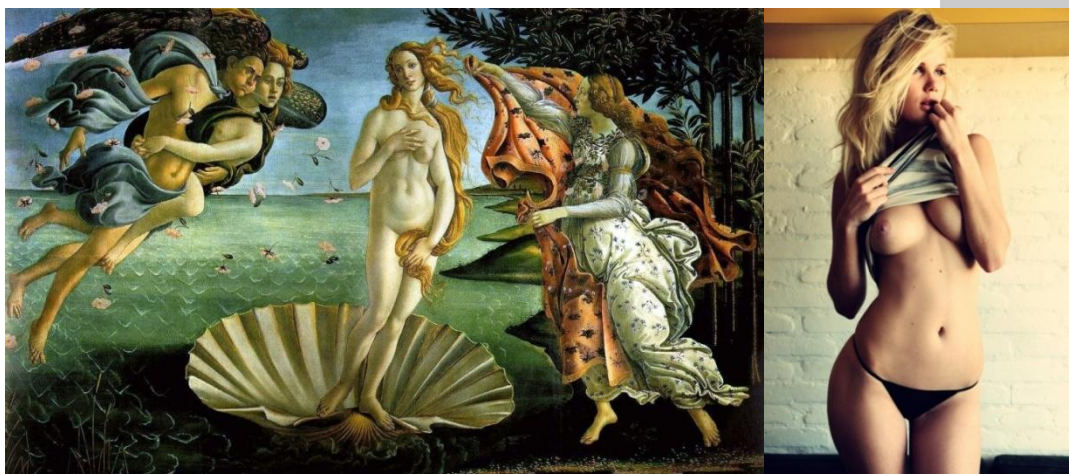

Schéma 2.: Myšlenková mapa vytvořená studenty při hodině výtvarné výchovy na téma: Hledání erotiky

Poté následovala prezentace v PowerPoint. Zde jsem se snažila nalézt podobnost fotografií s výtvarnou kulturou nebo ukázat rozličné přístupy k vyjádření erotiky. V hodině vyvstal velice zajímavý moment, kdy jsem v prezentaci srovnávala Venuši z obrazu od Sandra Botticelliho a fotografii dívky, která mi byla zaslána jako domácí úkol. Nejprve studenti viděli obraz od Sandra Botticelliho. Na tomto obraze jsme pozorovali jakýsi stud Venuše, která se snaží horní část těla (poprsí) zakrýt paží a přes klín si přidržuje dlouhé vlasy. Tento obraz jsem konfrontovala se zaslouanou fotografií od studenta. Vyvstává

otázka, proč jsem konfrontovala právě tyto dvě reprodukce? Dívka na fotografii je částečně zahalená. Poprsí si částečně kryje rukou a tričkem, klín má zahalený kalhotkami a její pohled směřuje mimo prostor obrazu, není věnován divákovi, tak jako u Botticelliho Venuše. Dívka je ve stejném postoji (esovitě prohnutí) jako právě zrozená Venuše. Právě tyto skutečnosti mě vedly k tomu, abych tyto dvě ženy konfrontovala. Jedna věc mi, ale přeci jen unikla. Na tu mě upozornil během hodiny student. „No já to vidím trochu jinak. Ta Venuše, která se narodila, se stydí za tu svojí nahotu a chce ji schovat, ale ta holka, ta naopak

si chce ty věci sundat, ta se nechce zahalovat, ta to prostě chce.“ V tento okamžik jsem si rozdíl všimla i já a porovnání těchto žen, nabylo jiný rozměr a smysl. Student zvolil jiný klíč v porovnávání obrazů. Moje pozornost se obrátila spíše k pozici těla. Studenta zaujal spíše výraz obou žen.

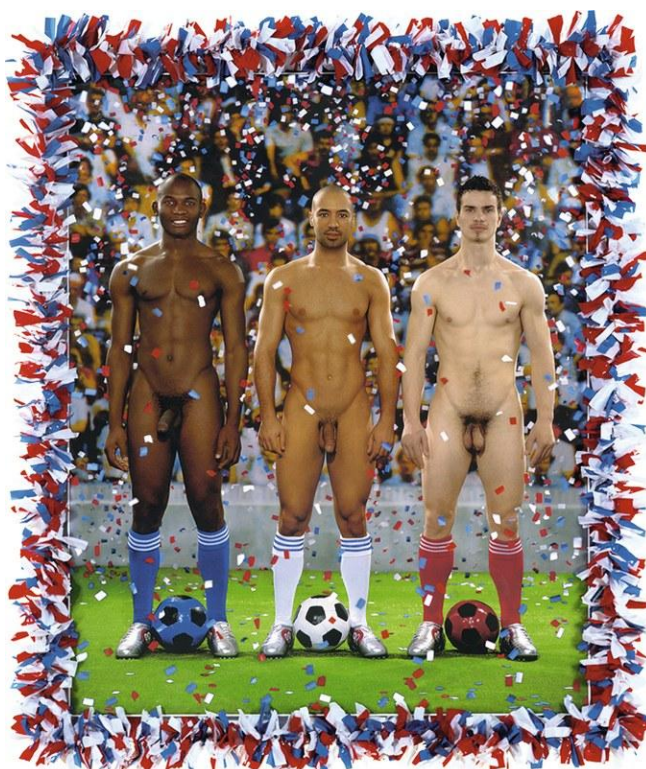
© Sandro Botticelli, Zrození Venuše, 1484 – 1486, tempera na plátně, 180 x 280 cm, Galleria degli Uffizi, Florencie (Itálie)

Fotografie zaslána chlapcem, jako domácí úkol.

3. Muž – akt

Nazí fotbalisté

Výstava s názvem Nackte männer (Nazí muži) v Leopoldově muzeu ve Vídni je ukázkou, jak je zobrazován mužský akt v průběhu dějin. Vlnu pohoršení vyvolal plakát, který zve na tuto výstavu. Na plakátu jsou vyfotografováni tři nazí

muži/fotbalisté, kteří mají pouze kopačky, štulpny a takto oblečení, mohli bychom spíše říci neoblečení, stojí na fotbalovém stadionu. Jde o dílo Vive la France z roku 2006 od francouzského uměleckého dua Pierre a Gilles. Jak řekl mluvčí Leopoldova muzea: „Muži viditelně nejsou sexuálně vzrušení, proto jsme si mysleli, že to neurazí.“³

Je velice překvapivé, že v 21. století se nad tímto kolemjdoucí lidé pozastaví. Přejde někomu z nich zarážející, když

© Pierre & Gilles, Vive la France, 2006, z výstavy Nackte männer

³ Dostupné na: http://www.lidovky.cz/nazi-fotbaliste-rozhorcili-videnany-i-kdyz-nemaji-erekci-pzz-/ln_kultura.asp?c=A121017_122728_ln_kultura_btt

vidí na reklamní ploše nahou ženu? Většině lidí to přijde normální, běžné, standartní, že je žena na reklamní ploše zobrazena nahá. Je snad žena nějakým spotřebním zbožím či reklamním prostředkem? Mužské tělo takto „fungovat“ nemůže? Ten, kdo se pozastavuje nad tím, že vidí nahého muže, by se měl zákonitě pozastavovat přeci i nad tím, že vidí nahou ženu.

Toto dílo (reprodukce Vive la France) mě na výstavu opravdu upoutalo a v prostředí ulice mě ničím nepohoršilo. Dokonce další dvě turistky, které plakát viděly, se smály a fotili se s ním. Svůj reklamní úkol dílo bezesporu splnilo. V rámci již zmíněné výstavy byla fotografie zajímavým „zpestřením/odlehčením“ celé výstavy.

Do konceptu fotografie spadá i její neobvyklý rám, který evokuje třásně, které mívají roztleskávačky po dobu svého vystoupení na fotbalových zápasech. Rám, poletující konfety, kopačky, míče i štulpny jsou zvolené v modré, červené a bílé barvě, které symbolizují trikoloru francouzské vlajky.

Leopoldovo muzeum skrývalo mimo výstavu Nackte männer i výstavu japonského umění, ve kterém nechyběly dřevořezy umělce Suzuki Harunobu, Kitagawa Utamaro. Oba tito umělci vytvářeli grafiky s erotickými žánry, které znázorňovaly prostitutky v nevěstincích z města Jošivara. Utamaro je považován za největšího mistra ukiyo-e a jeho erotického žánru bijin-ga.

4. Žena – akt

Lenka Klodová

Umělkyně Lenka Klodová je představitelkou současné tvorby, která se zabývá tématem ženského principu, sexuality, tělesnosti. Svým osobitým přístupem, mnohdy až velice drsným a svérázným způsobem, reflektuje problémy dnešní společnosti ve spojitosti s erotikou, ženou, která je zmítána reklamou, pornografií a diktátem krásy.

Tématem sexuality se Lenka Klodová zabývá velice intenzivně. Ne pouze ve své tvorbě, ale i při výuce na FAVU. „Už tři roky se pokouším na FAVU v Brně učit předmět Pornostudia. Tato akce mně zajímá především z hlediska toho, jak je možné takovýto předmět zájmu - erotiku a sexualitu - vyučovat na vysoké škole a také z toho pohledu, že i v těchto "přirozených" věcech může existovat něco jako gramotnost a negramotnost. Jejich přirozenost už je totiž dost virtuální v situaci, kde velkou část sexuálních a erotických témat nevnímáme osobně a intimně, ale zpracovaně skrze média a skrze komerční strategie.“

Ovlivněna diktátem krásy (médií) v roce 2006 vystavila soubor fotografií s názvem Libo-li líbat? Tyto fotografie byly umístěny ve výloze galerie DoOka v Jilské ulici v Praze. Fotografie žen známých z reklam na kosmetiku, nainstalovala tak, že se rty

© Lenka Klodová, Libát, 2006. Upravované reklamní plakáty

dotýkají skla a vyzývají nás k polibku. Nebo snad naopak? Působí odpudivě? Tato instalace vybízí k reakci okolních diváků, která je nemůže nechat klidné. Jako jeden z hlavních rysů autorčiny tvorby je jakási provokace. Použití výlohy evokuje reálnou blízkost, ale zároveň i oddělení prostoru, tak jak tomu je například i v televizi.

4.1. Objekty Opravdu

Na výstavě Po sametu v Domě U Zlatého prstenu mě oslovilo, zaujalo i šokovalo dílo, již zmíněné autorky s názvem Opravdu. Návštěvník galerie vidí fotografii (portrét) dítěte, která na první pohled není ničím výjimečná, až na zářivé dětské oči, které pozornost zajisté upoutají. Svítivé oči vás lákají k bližšímu prozkoumání a pohledu do nich, ale jakási síla a obecné podvědomí o tom, jak se chovat v galerii pohled znesnadňují. Zvědavost mě ale přemohla. Při pohledu do dětských očí jsem viděla erotickou scénu dvou dospělých lidí (muže a ženy). V tu chvíli se snažíte pochopit sdělení, které před vás umělec

postavil. Zmítají vámi otázky: Proč autorka použila „průhled – vhled“ do dětských očí? Dívám se do dětské mysli? Vidím, to co vidí dítě? V hlavě jsem si vytvořila vlastní interpretaci tohoto objektu. Otvor v dětských očích mi evokoval průhled klíčovou dírkou. Právě

© Lenka Klodová, Opravdu, 2007. Instalace, fotografie, světelný box, 70 x 50 x 15 cm.

Fotografie poskytnutá Šárkou Tomanovou – vyfoceno v Galerii hlavního města Prahy, Dům U Zlatého prstenu.

tímto způsobem mohou děti vidět své rodiče při milostném aktu. Zda to tak je, či ne mi odpověděla autorka sama:

„Objekty „Opravdu“ vznikly u příležitosti nabídky na samostatnou výstavu v polském městě Czieszyn. Téma sexuality rodičů jako nepředstavitelné „fuj“ a tabu. Představy dětí jsem měla v hlavě už dříve, stejně tak jako spojení s technologickým efektem stereofotografie, ale právě polská výzva mě podnítila k realizaci.“ Je velice překvapující, že toto téma / objekt, vytvořila autorka právě pro konzervativní Polsko. Autorka dál popisuje: *„U mě většinou tvorba probíhá tak, že dostanu nějaký "formální" nápad, který dlouho "žmoulám" a zkouším, jak by šel vyřešit a co vše významově unese. Propojení oblasti sexuality a dětí je velice úzké. Už jen z toho hlediska, že při pohlavním aktu vzniká nový život – dítě, ale také to, že děti jsou často svědky (součástí) erotického, sexuálního života ve společnosti. Tato práce je pro mě zlomová i z hlediska uměleckým postupů. Týká se to spolupráce mých přátel na mých uměleckých dílech. V téhle práci jsem poprvé musela oslovit své známé s velmi citlivou otázkou: aby mi dovolili vyfotografovat jejich dítě a dále aby mi dovolili vyfotografovat je s partnerem v intimní pozici. Nechtěla jsem po nich, aby vyloženě předváděli plození svého dítěte, ale aby navodili intimní situaci s upomínkou toho aktu /který je samozřejmě mýtus, ale je fajn si ho vytvořit/. Čím víc doby od*

toho projektu uplynulo, tím víc si cením toho, že všichni mí oslovení přátelé souhlasili, zvláště z ohledu na ty děti, které budou dospělé a zároveň bude pořád

© Lenka Klodová, Opravdu, 2007. Instalace, fotografie, světelný box, 70 x 50x 15 cm. Detail – pohled do očí

Fotografie poskytnutá Šárkou Tomanovou - vyfoceno v Galerii hlavního města Prahy, Dům U Zlatého prstenu.

existovat tohle umělecké dílo s jejich dětskou podobou a s tímto skdělením.“

Tyto objekty jsou velice intimní záležitostí. Tato intimita je částečně odhalena uveřejněním díla, ale částečně zahalena rouškou tajemství, jelikož osoby v díle neznáme. Skrývá se v nich kouzlo a to z toho důvodu, že dílo/a je spojeno se skutečnými lidmi a jejich příběhy.

Objekty „Opravdu“ ukazují rodinu zcela v novém a neobvyklém světle. Demonstruje jednu z hlavních funkcí rodiny, biologicko-reprodukční, která má význam jak pro společnost, tak pro rodinu a jednotlivé členy v ní. Osvětluje kořeny rodiny, které se váží k sexualitě, erotice a následně se změnila v potřebu společného žití.

4.2. Pojmenuj mě nově

V rámci pedagogické praxe, která proběhla v říjnu roku 2012 jsem do hodiny s názvem „Zpráva z minulosti, zpráva do budoucnosti“ zařadila fotografii z cyklu fotografií „Pojmenuj mě

nově“. Tuto fotografii jsem zařadila do výuky, díky její různé možnosti interpretace. Snímek vyvolal ve třídách diskuzi na téma stereotyp, vnímání žen, sociální postavení ženy, apod. Hledala jsem se studenty objasnění autorčina záměru. Studenti interpretovali autorčin záměr,

„Bůh odhodí do moře své semeno, případně genitálie svého soka... Tyrkysová voda se začíná mísit s mléčným materiálem. Opalující směs je čím dál rychleji míchaná úplňkem. Otáčí se o mořské dno, našlehává o útesy. Ze směsné pěny, vznikající při nárazech tekutiny na břeh, na hranici dvou žvlů, se formuje ženské tělo. Z mělké vody se začínají tyčit a ustavovat klasické tvary. Podbarveno vycházejícím sluncem: kotníky, nohy, klenutí boků zúžené do pasu, rozšířené do hrudi... Perfektní, takhle by to mohlo stačit! Jak jí budeme říkat?“

(text Lenky Klodové k fotografickému cyklu „Pojmenuj mě nově“)

© Lenka Klodová, Pojmenuj mě nově. Fotografie, 186 x 127 cm. Fotografie použita ve výuce.

jako upozornění na stereotypy, které jsou v dnešní době v nás zakódované (žena věší prádlo, pečující žena o domácnost...). Se studenty jsme nemohli „nelézt“ jednotný pohled/interpretaci této fotografie, skrývá se v ní totiž mnoho obsahů, které může každý z nás číst jinak. Lenka Klodová sama potvrzuje: *„Další všechny možné čtení výsledného díla jsou již výsledkem střetu mé práce a myslí diváka. Je to z velké části právě práce toho myslícího oka, které se na to dívá. Já jsem vždycky šťastná, když se mi podaří vytvořit nějaký obraz, který má mnoho výkladů a vede k asociacím. Konkrétní obsahy předem striktně nevolím, jen cítím jejich potenciál.“*

Co autorku vedlo k vytvoření série fotografií „Pojmenuj mě nově“? *„Série „Pojmenuj mě nově“ vznikla z představy o těle /bez končetin/ jako o jakési "spodní tváři". Má podobné složení jako "horní" tvář - prsa jako oči, pupík jako nos, klín jako ústa⁴. Další úvaha směřovala k tomu, která z těch tváří je skutečným výrazem, vyjadřuje skutečnou identitu člověka. Mohla by to být ta spodní? Jednu tvář používá více sama nositelka a její druhou*

tvář, spodní tělovou, více používají ostatní. Tou první nasává informace o okolním světě, je opatřená rozmanitými smysly. Ta druhá má smysl jen jeden. A bývají chvíle, kdy se ta horní tvář zdá být jen zbytečnou předesignovanou zátěží.“

Autorčinu tvorbu předchází „meziféze“, jelikož

© Lenka Klodová, Dvuhlav.
Poskytnuto autorkou. Tato fotografie je „mezifází“ při tvorbě série fotografií Pojmenuj mě nově.

⁴ Tuto představu zvěčnil René Magritte ve svém obraze Znásilnění (1934)

jak sama říká: „*Chvilí mi vždy trvá, než najdu konečnou formu, u které tuším, že může nést další významy.*“

4.3. Příběh: Tělo - zpráva z minulosti, zpráva do budoucnosti

Tento námět hodiny jsem realizovala ve třech třídách. Zajímala jsem se o uchopení tohoto tématu u odlišných věkových skupin. V první části dvouhodinovky jsem pro studenty připravila prezentaci, kde jsme nalézali fyzické rozdíly a proporce v oblasti tváře a těla mezi mužem a ženou (tato aktivita byla zvolena pro uvědomění si, jak lidské tělo vypadá, jelikož následující ukázky lidského těla jsou nositeli významů doby). Pro lepší představu měli studenti v prezentaci fotografie mužů a žen, na nichž jsme odlišnosti hledali. Původní myšlenkou bylo, aby studenti hledali rozdíly mezi sebou ve třídě. Tento způsob jsem ale nahradila již zmíněnými fotografiemi, jelikož jsem třídu dostatečně neznala. Nevěděla jsem, jaké studenty mají mezi sebou vztahy, aby se během porovnávání někoho osobně/citově nedotkli.

Hledání tvarových rozdílů obličeje studentům činilo problém. Nepostřehli jemné nuance mezi obličejí. Abychom se studenty „nasedli na společnou vlnu“, vybrala jsem vždy konkrétní část obličeje a tím jsem upoutala pozornost na výrazný prvek v obličejí. Studenti se, jak se říká „chytli“. Zmiňovali hrubší/ostřejší rysy mužské tváře, silnější obočí, větší nos (u ženy opak).

Oproti tomu porovnání těla studentům takový problém nečinil. Na postavách měli opět porovnávat proporce muže a

Prezentace s názvem Tělo – zpráva z minulosti, zpráva do budoucnosti, je součástí příloženého CD.

ženy, odlišnou konstituci a linie těla. Studenti nacházeli snadněji odlišnosti, či fyziologicky dané shody. Vypozorovala jsem, že o základních, na první pohled zjevných odlišnostech v oblasti genitálií či poprsí studenti nehovořili. Zmínili je jako poslední, až po mém upozornění, že klíčovou odlišnost obou pohlaví nezmínili. Z toho vyvstává otázka, proč tuto podstatnou odlišnost/znak studenti neuvodili? Neměli studenti „odvahu“? Nechtěli tuto odlišnost říci, jelikož je to samozřejmé? Stydí se?

V dalších krocích byli studenti konfrontováni s různými reprodukcemi výtvarného umění. Reprodukce byly záměrně volené s obnaženými těly. Mým záměrem bylo, aby studenti přemýšleli, proč bylo tělo zobrazováno v určitých obdobích různým způsobem.

Jak studenti vnímali zobrazená lidská těla (reprodukce obrazů)? Zajímavá myšlenka je studenta prvního ročníku (pravý sloupec), který poukazuje na to, že tělo je neustále přítomné, je všude kolem nás a proto má k němu umělec tak blízko. Naše tělo je pojímáno v kontextu společnosti. Velice důležitý je i ten fakt, že student zohledňuje jedinečnost umělcova vyjádření.

Je velice zajímavé, že největší vlnu reakcí vzbudila Venuše (Venuše z Dolních Věstonic a Venuše z Willendorfu) a dílo Lenky Klodové „Pojmenuj mě nově“. V prezentaci dvě hraniční díla, zástupce nejstaršího zobrazení a současného pojetí. U Venuší se studenti zaobírali pojetím a tvarovou zvláštností (nadměrná ňadra, obtlouklé postavy...). Po mé otázce proč ženu zobrazovali právě takto, následovala ve všech skupinách (třídách) rychlá odpověď: protože je ta žena plodná.

Studentka druhého ročníku reaguje na reprodukci Věstonické Venuše a Venuše z Willendorfu: „Každá doba pohlíží na tělo jinak. Jiná doba, jiné preference. Žena, tak jak ji uvidíme dnes, by třeba člověk v pravěku považovala za bezcennou.“

Student prvního ročníku:

„ Protože se s ním neustále setkáváme. Je pro nás znamením přitažlivosti, lásky, potažmo sexu. Je to naše část a část všech okolo nás. Vždy bylo zobrazení ovlivněno umělcem, kulturou a dobou. Navíc názory a myšlenky, které chtěl autor sdělit, jsou vždy jedinečné.“

Reakce na další díla:

Diskobolos, Myrón:

U této reprodukce studenti zmiňovali, že autor chtěl vyjádřit tělo a svaly, že je sportovec nahý, jelikož tak se opravdu dříve soutěžilo.

Egon Schiele, Autoportrét:

Student prvního ročníku:
„Autor se snažil asi vyjádřit vnitřní pocit.“

Studentka druhého ročníku:

„Je jako stažený z kůže.“

Naopak pravěký ideál se dnes považuje za odpuzující nebo nehezký.“

Jejich intuice a citlivost se projevila i u fotografie Lenky Klodové. Vzbuzovala spoustu otázek „Proč“ a „Jak“. Proč nemá ruce, proč nemá hlavu, proč je u prádla, jak to autorka vytvořila? Studenti začali přemýšlet nad tím, jaký byl autorčin záměr. Nejčastějším tvrzením bylo, že žena/torzo na obrázku větší prádlo. Je pochopitelné, že to studenty napadlo, jelikož torzo stojí u prádelní šňůry s košem. Na stranu druhou, je toto tvrzení/myšlení zvláštní, když torzo v kontaktu s prádlem není, nedotýká se ho, jen pouze stojí. Z reakcí studentů vyplynulo, že žena je zobrazována s úkonem, se kterým je často spojována. Je to ukazatel jakéhosi stereotypu, jelikož domácí práce, tudíž i věšení prádla je spojeno s ženou. Reakce studentky druhého ročníku: *„Přijde mi, že autorka upozorňuje na to, že nezáleží na tom, co mají ženy v hlavě, ale jde jen o to tělo.“*

Fotografie s názvem Pojmenuj mě nově, vybízela opravdu k novému pojmenování. Studenti fotografii pojmenovali: slunce (jelikož je vidět na těle – komentář studenta), zahrada, věšení prádla.

Z reakcí studentů vyplynulo, že se člověk měnil a měnil se i jeho pohled na sebe samého. Po ukázce reprodukcí měli studenti vytvořit obrazovou zprávu o současném člověku. Měli vystihnout dnešního člověka, aby si další generace mohly vytvořit povědomí o tom, čím byl současný člověk zmítán, jaké otázky řešil, apod. Výtvořky studentů byly mnohdy velice osobní a bylo cítit, že se jich téma hodně dotýká. V závěrečné reflexi studenti objasňovali, co jejich výtvor zobrazuje.

Reakce na dílo Francis e Bacona, Portrét Henrietty Moralesové:

U této reprodukce jsem využila aktivitu z knihy Výtvarný průvodce V. Studenti si měli nejprve odmyslet/překrýt postavu a říct, jak na ně působí nebo co v nich evokuje prostředí. Studenti často zmiňovali, že jim prostředí připomíná nemocnici nebo jako by prostor nebyl ohraničen stěnou a zelená podlaha vyčnívá do prostoru. Zelená barva jim připomínala louku. Dále jsme se zaměřili na postavu. Ve všech třech třídách studenti poukazovali na to, že jim obličej připomíná zvířecí hlavu, zmiňovali koňskou hlavu. Dále se často objevoval názor, že je obličej malován z více pohledů a má dva nosy.

Komentáře vybraných studentských prací

Student (tercie šestiletého gymnázia) zvolil pro svoji zprávu nefigurativní vyjádření. Svou práci nazval „Materiální podstata“. Práci komentoval takto: „Hlavní myšlenkou této práce, je slepost masy, která je ovlivňována ve všech směrech. Masmedia (hlava-televize) dokáží v dnešní době ovlivnit prakticky všechno vědomí a vědění lidstva. Vytvoření propagandy, cíle života vesměs nepodstatné (viz. název), vytvoření životního postoje, přijímat informace prakticky pouze z medií, nevytvářet individuální názor. Čárovým kódem a bankovkami výstižně ukazují na aktuální dění ve společnosti. Spodní část těla, znak korporace, jasně vystihuje spojení zájmu státu a korporací. Jasnými ráznými tahy se snažím vyjádřit depresi a spěch všech zapojených do tohoto systému.“

Studentka (tercie šestiletého gymnázia): „Úspěšný bezdětný pár – dva lidé, možná manželé. Pracují dlouho, jsou úspěšní, ale to co je mezi nimi není láska. V lásce jim brání úspěch a peníze. Jsou bezdětní. Nechtějí se vzdávat svého luxusu. Žena si nechce své tělo zničit těhotenstvím.“

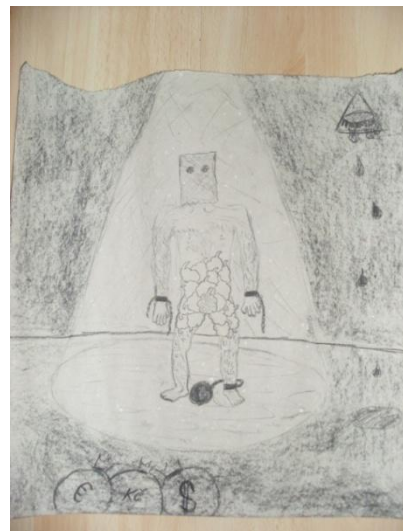

Studentka (tercie šestiletého gymnázia) nazvala svou práci „Konzum“. Na tomto obrázku se objevuje postava ženy/dívky, která se snaží vypadat přitažlivě, atraktivně. Tento motiv se vyskytoval ve všech třídách velice často. Studentka komentuje svou práci takto: „Brýle: není nám poskytnuto dostatečně informací. Vychrtlost: korupce, vysávání peněz, ideály nastavení módním byznysem. Cigareta: určování trendy věcí. Paruka: taková 16 letá dívka má špatné vlasy (vychrtlost, faleš téhle doby). Nahost: v této době jemná a zahalená opravdová krása ztrácí smysl, sází se na lacinost a erotiku. Pravá podoba, značící čistotu dobro a pravou krásu je proti

dnešním ideálům a dnešní společnosti téměř bezcenná, v cigaretovém kouři - konzum ji má v moci.“

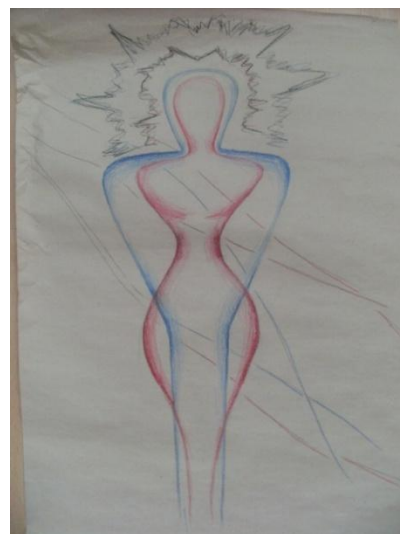
Student (sekunda čtyřletého gymnázia) vytvořil obsahově velice silnou zprávu o dnešním člověku. Velice citlivě vystihl stav člověka. Student v závěrečné reflexi zmínil, že je ovlivněn svou vírou, což je patrné i z jeho projevu v podobě fíkových listů a plačícího Božího oka. „*Pytlík a fíkové listy znamenají, že se za sebe a své názory lidé stydí a nechávají se ovlivňovat okolím (okovy a pouta). Kužel světla znázorňuje ztrátu soukromí díky sociálním sítím. Plačící boží oko - odvrácení se od Boha a náboženství, ztráta cíle a smyslu života, tíhnutí a ateismu. Pytle peněz – jediné cíle života jsou peníze, majetek a vlastní zabezpečení, ztráta a neschopnost citu.“*

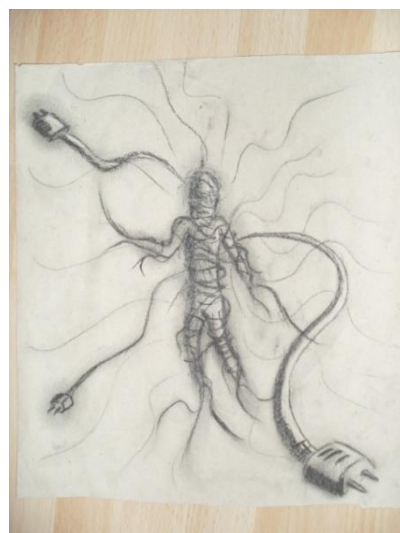
Studentka (sekunda čtyřletého gymnázia): „*Lidé dnes strašně spěchají, že se nestihnou zastavit a nestihnou se zamyslet nad tím, kdo jsou. Nejsou si jistí sami sebou, nemají pevnou zem pod nohama. Nevědí, kam směřují a odejdou dřív, než stihnou splnit všechny svoje záměry.“*

Studentka (sekunda čtyřletého gymnázia): „Podle mého názoru je v dnešní době důležité, jak člověk vypadá, až moc se klade důraz na to, aby žena byla krásná, štíhlá, muž vysoký a svalnatý. Lidé už zapominají, že krása není v tom, jak člověk vypadá, ale jaký je uvnitř. Aktuální životní styl mi připadá velice uspěchaný, že si člověk neváží toho, že den ze dne přežívá. I veškeré komunikační technologie (facebook, internet) nás obírají o naše soukromí.“

Student (sekunda šestiletého gymnázia): „V hodině jsme se bavili o ovlivňování člověka médii, jako počítači, internetem... A tak mě napadlo nakreslit člověka obmotaného kabelem s koncovkami jako jsou běžný elektrických přístrojů. Protože člověk je na těchto přístrojích závislý a bez většiny z nich by se neobešel. A samozřejmě ne doslova, ale aniž bychom si to uvědomovali, nás přístroje ovládají.“

5. Reklama, komerce, média

Reklama je prostředek, kterým se snažíme zviditelnit kupní věc. Chce zvýšit její prodejnost. Ovlivňuje spotřebitele ke koupi. To, aby reklama byla atraktivní a upoutala naši pozornost, se snaží výrobci reklam použít jakýchkoli prostředků. Do popředí se v reklamě dostává erotika, sexismus, nahota a mnohdy i vulgarita. Často se objevují narážky, mnohoznačnost slov a jiné spojitosti⁵. Vztahu muže a ženy, či jinému milostnému spojení se věnuje dnes více pozornosti než dříve. Bohužel musím říci, že vztah dvou lidí, který je naplněn láskou, citem, respektem ke druhému je opomíjen, mnohdy limitován jen ne pouhý sex. Je nutné používat takové prostředky?

Jako reakce na tento typ reklam vznikly anticeny „Sexistické prasátečko“. Jsou udělovány reklamám, které necitlivě zobrazují muže či ženu. Mohou být nominované reklamy televizní, internetové i tištěné. V listopadu 2011 cenu

získala sexistická reklama Komerční banky, která lákala studenty k založení studentského bankovního účtu mottem: „Užij si první bankovní styk.“ Na billboardech/plakátech je zobrazena žena či

⁵ Ukázka sexistických reklam dostupná na:
<http://www.mediaguru.cz/2012/08/sexu-v-reklame-objektivne-pribyva>

muž s pootevřenými ústy a s výrazem, který evokuje výraz při souloži, erotické slasti, atd.

Záměrem této soutěže je poukázat na to, že reklamy některých firem mohou být urážející, zavádějící a zkreslující. Celá tato kampaň poukazuje i na to, že se lidé mohou v případě reklam, které ho uráží obrátit na sdružení Rady pro reklamu.⁶ „Cílem Rady je dosažení čestné, legální, decentní, a pravdivé reklamy na území České republiky.“⁷ Za neetickou televizní reklamu byla Radou pro reklamu označena i všem známá reklama společnosti Kofola, kde má student poměr se svou učitelkou. V reklamě učitelka zkouší žáka ze znalosti bylinek. Žák znalosti v oblasti bylinek nemá dostačující a učitelka jeho výkon ohodnotí známkou pět. Poté dodá, že se uvidí po škole. Žák přichází do kabinetu učitelky, kde se začnou vášnivě líbat⁸. V dnešní době bývá bohužel autorita učitele/učitelky často zpochybňována a profese často podceňovaná.

5.1. Reklama a děti

Nevhodná reklama může mít vliv na dětskou psychiku, chápání reality. Média vyvíjí tlak na dospívající děti, což se dále může projevit i v sexuální oblasti. Pro mnoho dětí bývá právě televize/reklama zdrojem „vědomostí“ v oblasti sexuálního zdraví, sexuálního života. Děti/dospívající přejímají informace, které jim média zprostředkovávají. Tyto informace jsou do značné míry zavádějící, což ale děti nedokáží rozeznat a pokládají televizní svět za reálný. Mohou přejímat některé

⁶ Internetová stránka sdružení Rady pro reklamu, www.rpr.cz

⁷ Citace dostupná na: <http://www.rpr.cz/cz/index.php>

⁸ Reklama na kofolu, dostupná na: <http://www.youtube.com/watch?v=xHvRnuwUJK4>

modely chování, které nejsou příliš vhodné. Mohou mít zkreslené představy o tělesné kráse, o citech ke druhé osobě. Tento fakt se mi potvrdil i při mé výuce v hodině s názvem „*Tělo zpráva z minulosti, zpráva do budoucnosti.*“ Studenti často řešili otázku krásy, vztahů, techniky a komerce.

Mediální tlak přispívá i k pocitu, že z této oblasti všechno znám, vím, to dělají všichni, tak já také. Poté budou chtít své sexuální aktivity uspíšit, i když na to nejsou po duševní, sociální a mnohdy ani fyzické stránce připraveni. Cílem pedagogů je tedy vychovat z dítěte kritického televizního diváka, který si z programu televize vybere vhodné pořady, které mu dávají kulturní rozhled. Rozvíjí jeho zájem o téma (dokumentární pořady, divadelní hry, kvízy, apod.). Je důležité, aby dítě divák dokázalo odlišit realitu života od reality televizní. Reklama je velice zrádná v útlém věku. Předškolní děti nedokáží rozlišit tyto nuance. S věkem klesá záměnnost obou „světů“.⁹

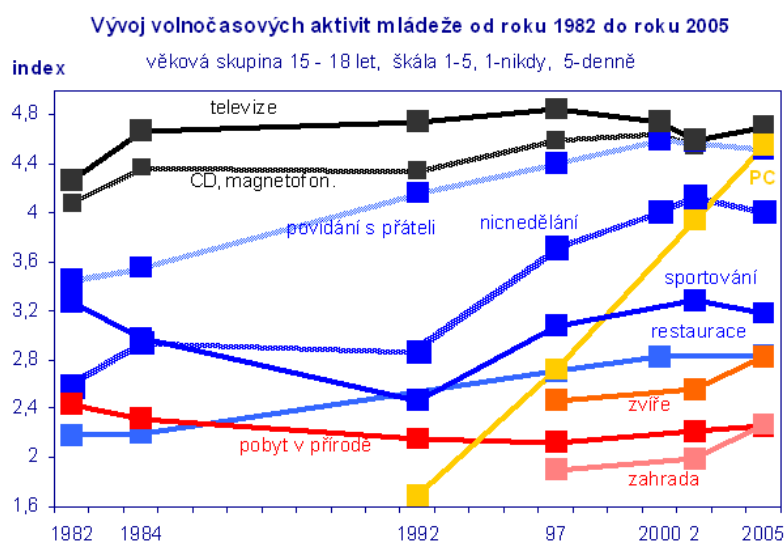
Reklama může mít i pozitivní vliv na děti a dospívající. Dostupnost informací z oblasti reprodukčního zdraví, zajisté do značné míry přispívají k používání antikoncepčních metod, očkování či informovanost z oblasti plánovaného rodičovství.

5.2. Volný čas, média a děti

Jak mládež tráví volný čas? Je čím dál více ovlivňováno médii? Na prvním místě se objevují aktivity, které jsou spojeny s technickými prostředky, prostředky, které umožňují přenos informací nebo jsou spojeny s virtuální realitou. Lze vidět, jak

⁹ Touto problematikou se zabývá i Základní a mateřská škola Borek. Informace k tomuto odstavci jsem získala na jejich kontaktních stránkách. Dostupné na: <http://www.zsborek.cz/files/informace/zajimavosti/deti-vanocni-reklama.pdf>

například kniha, jako nejstarší médium v přenosu informací, se dostává do ústraní, jelikož knihy se nyní přetvářejí do online podoby. Obliba četby v osmdesátých letech klesá. V devadesátých letech dochází k mírnému nárůstu. (čerpáno: Sak 2000, s. 165) Nyní můžeme zaznamenat, že ve velké míře mládež vyplňuje svůj volný čas sledováním televize nebo využíváním PC. Je to velice alarmující, jelikož tato média se stávají výrazným socializačním prostředkem. „Reklama však působí celkově, to znamená hodnotami, které prezentuje, estetikou a intelektuální úrovní svých produktů, životním způsobem, který prodává a umělým světem, který prezentuje. Ovlivňuje způsob komunikace a vnímání. Komunikace se pod vlivem médií, především však reklamy, stala primitivnější, psaný i písemný projev je vulgárnější a agresivnější.“¹⁰

V období devadesátých let je hlavním nositelem informací osobní počítač. „V současnosti mládež ve věku 15 – 18

Graf 1: Graf ukazuje jak se ve věkové skupině 15 – 18 let od roku 1982 vyvíjely frekvence vybraných volnočasových aktivit. V metodice opakované ve výzkumech od roku 1982 respondent přiřazoval v baterii volnočasových aktivit frekvenci, s jakou danou aktivitu provozuje: 1 nikdy, 2 výjimečně, 3 občas či alespoň jednou měsíčně, 4 často či alespoň jednou týdně, 5 denně anebo téměř denně. V grafu jsou uvedeny průměry aktivit dané věkové skupiny.

(SAK, Petr. Proměny volného času a zaostávání pedagogiky. In: [online]. [cit. 2013-02-27]. Dostupné na: <http://blisty.cz/art/29205.html> Graf)

¹⁰ SAK, Petr. Proměny volného času a zaostávání pedagogiky. In: [online]. [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/29205.html>

let využívá počítač se stejnou frekvencí, jako sleduje televizi, což je dlouhodobě nejfrekventovanější volnočasová aktivita.“¹¹

To, že jsou děti natolik ovlivněni televizí (médií), že svůj úsudek postaví na reklamě a „trendech“ dnešní doby, se mi potvrdilo při výuce hodiny s názvem „Hledání erotiky“. Se studenty druhého ročníku čtyřletého gymnázia jsme interpretovali různá umělecká díla, která se vztahovala k tématu erotiky. Po několika mých výkladech uměleckých děl jsem po studentech chtěla, aby se pokusili interpretovat obraz od Courbeta „Původ světa“, beztoho, aniž by znali název obrazu. Jediná interpretace vzešla od studenta druhého ročníku, který řekl: „*Obraz nám říká, že v té době neměli žiletky.*“ Možná tento úsudek můžeme považovat za explicitní příklad toho, jak je společnost do značné míry ovlivnitelná skrze média, jakýmsi trendem dané doby.

5.3. Stereotypy a média

„Reklamní, zábavní a celý spotřební průmysl je založen na principech a efektech využívajících toho, co naše kultura (a v současné době transkulturních výměn s určitými modifikacemi) považuje za „mužské“ a „ženské.“ (Fulková 2008, s. 258) Role svého pohlaví se učíme skrze informace, které přijímáme z okolí. Informace, které poskytuje televize (médiá), jsou často stereotypní a zkreslené. Ženy jsou často vypořádávány jako snadno dostupné sexuální objekty (videoklipy, filmy, atd.), které jsou ponižovány ze strany mužů.

¹¹ SAK, Petr. Proměny volného času a zaostávání pedagogiky.
In: [online]. [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/29205.html>

Stále více se do popředí dostává kult krásy. Z televize se na nás dívají ženy i muži s perfektní pletí, skvělou vysportovanou postavou a bronzovým opálením. Všechny tyto vlivy mohou působit na sebehodnocení dívek i chlapců. Dívky i chlapci často trpí stavy nespokojenosti se svým vzhledem, což v kombinaci s jejich psychickou nezralostí může mít za následek mentální anorexii, mentální bulimii či bigarexie.

Od dívek společnost často očekává úspěšnost a pílí při studiu, na rozdíl od chlapců. Chlapci jsou ale často zatíženi genderovými stereotypy v duchu slov: „Chlapi nepláčou! Ty se bojíš a to jsi chlap? Nebuď bačkora!“ Společnost potom v některých situacích staví chlapce/muže do role tvrdáka, který potlačuje své emoce. Jsou ale genderové stereotypy vždy negativní? *„Genderové stereotypy jsou silným normativním mechanismem, který můžeme chápat jak negativně, tak i pozitivně. V pozitivním slova smyslu pomáhají úspěšné akulturaci a umožňují rychlou orientaci v sociálním prostoru, v negativním případě vedou k vytváření zkratkových závěrů a celého komplexu předsudků.“* (Fulková 2008, s. 262)

V rámci výuky by se s termíny jako je předsudek a stereotyp, mělo více pracovat, abychom předcházeli konfliktům, které mohou plynout z nedostatku informací, či ze zkreslených informací prostředkovaných skrze média.

5.4. Příběh čtvrtý: Tělo jako předmět

Na začátku hodiny jsem se studentů zeptala, co se jim vybaví, když řeknu slovo tělo, užitek a užitečný. Studenti zmiňovali, že je tělo užitečné pro pohyb, k sexu a plození dětí, ke sportovnímu výkonu. Ukázala jsem studentům reprodukce

obrazů umělců, kteří se nechali inspirovat částmi těla. V obrazech jsme hledali podobnost s předměty, které mohou části těla evokovat. Poté jsem studentům poslala po lavicích různé předměty – hrnek, nabíječka, brýle, tužka, vidlička, talířek, sítko na čaj, atd. Při posílání předmětů měli přemýšlet nad možným propojením předmětu a těla.

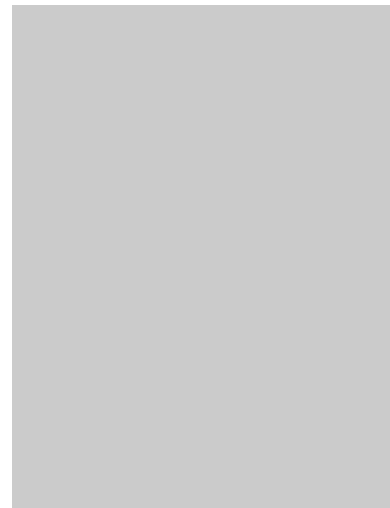
V dalším kroku jsem pověsila na tabuli papír s různými částmi těla – paže, ruka, oko, noha, ucho, atd. Studenti měli k vybrané části těla napsat předmět, který lze s vybranou částí těla propojit. Tento krok jsem zvolila, aby se studenti inspirovali a pomohlo jim to při jejich tvoření. Tato aktivita byla pro některé studenty obtížná, což pravděpodobně pramenilo z mé nedostatečné motivace či vysvětlení. Nevěděli, jak by mohli propojit tělo s nějakým předmět. Proto jsem studentům ukázala možnosti propojení těla s předmětem denní potřeby. Ukázala jsem jim již vytvořené předměty, které jsou inspirovány lidským tělem. Ukázka již vytvořených předmětů měla být zařazena v závěrečné reflexi, ale v dané situaci bylo vhodnější zařadit ukázky předmětů již dříve. Studenti byli upozorněni, že ukázky mají pro inspiraci, a že není vhodné, aby reprodukce „okopírovali“.

Upřesnila jsem studentům zadání – vytvořit předmět denní potřeby, který bude mít vzhled části lidského těla. Poté jsem studentům vysvětlila, jak lze pracovat s hlínou, její zpracování a dále její tvarování postupným přidáváním či ubíráním materiálu.

Většina studentů začala pracovat okamžitě a svůj předmět měli již vymyšlený. Někteří studenti (tři chlapci) pracovat nezačali. Svou nečinnost obhajovali tím, že to nechápou a neví, co mají dělat. Jelikož tito chlapci seděli u sebe, snažila jsem se jim zadání vysvětlit individuálně. Pokoušeli jsme

se znovu hledat části těla a ty spojit s předmětem, či hledat podobnost s předmětem denní potřeby.

Po dokončení předmětů jsme všechny práce shromáždili a jednotliví autoři komentovali svůj předmět. Studenti využili různé části těla, jakou jsou oči, nos, hlava, ucho, ruce. Zajímavé je, že nikdo ze studentů nevyužil části těla v podobě trupu, poprsí, či intimních partií.

Komentáře studentských prací

Studentka propojila hrnek s motivem hlavy.

Studentka zvolila rukojeť vidličky ve tvaru prstu.

Tento předmět vytvořil jeden z chlapců, který se v hodině stavěl negativně k zadání. Podle jeho komentáře vytvořil přesýpací hodiny, inspirací mu byly krčních mandle. Tento předmět vytvářel celé dvě vyučovací hodiny, což se mi zdálo poněkud nedostačující vzhledem k časovému prostoru. Na druhou stranu jsem jeho snahu ocenila a vyzdvihla jsem jeho originální nápad, i když jeho objekt, nemá s reálnými mandlemi podobnost.

Student svůj předmět nazval „hlavolustr“. Již z názvu je zřejmé, jaký předmět a jakou část těla propojil, tedy hlavu a lustr. Ve spodní části hlavy student ponechal otvor na žárovku. Ve vrchní části je hlava otevřená, aby mohlo světlo dostatečně prostupovat. V oblasti očí student zvolil otvory.

Studentka vytvořila web kameru. Nápad propojení oka a web kamery jsem ocenila především z hlediska funkce samotného orgánu – oka, čili přenosu obrazu, což samotná webkamera také přenáší.

Propojení oka a web kamery se v této třídě objevilo podruhé. Na fotografii vidíme práci chlapce, který nápad přejal od své spolužačky. V porovnání obou prací si můžeme všimnout sice stejného námětu, ale v jiném provedení. Práce studentky (obr. výše) je více „ozdobený“ řasami a oční bulva je více zasazená do víčka. Pozice – natočení oka evokuje robotické oko, které se na nás dívá. Oproti tomu web kamera chlapce je více střídmá (méně řas, naznačení oční panenky).

Studentka vytvořila vysavač, který v sobě skloubil více částí těla – nos a chodidla. Velice funkčně tyto části těla do vysavače zapojila. Chodidla by umožňovala vysavači samostatný pohyb. Nos nasává okolní nečistoty.

Tvorba studenta, který nechtěl na zadaném tématu pracovat. Vytvořil vznášedlo ve tvaru nosu.

Studentku inspirovalo ucho. Tento předmět by sloužil jako miska.

Student zvolil tvar ruky, jako držák na tužky. Tužky, které jsou do předmětu zakomponovány, doplňují chybějící prsty.

Studentka také zvolila propojení ruky a tužek. Z předmětu toto spojení není na první pohled patrné, oproti obrázku výše, kde jsou reálné tužky součástí objektu. Studentka se pokoušela tužky vymodelovat. Při bližším prozkoumání jsou viditelné hroty tužek, jako zakončení prstů

Na této fotografii je propojení prstu a tužky. Předmět spíše připomíná nůž, což byl i můj dojem, ale studentka podotkla, že na předmětu (hrotu tužky) je napsáno KOH-I-NOR, což odkazuje na tužku.

Tento student, patřil ke třem chlapcům, kteří nechtěli příliš spolupracovat. Vytvořil misku, inspirací mu byly spojené ruce. Předmět je poměrně zdařilý. Prsty by si zasloužili větší propracovanost. Po bližším zkoumání jsem si uvědomila, že miska je vytvořená z rukou a dohromady mají devět prstů.

Student vytvořil tobogán, který má dvě skluzavky. Tobogán je inspirovaný nosem.

6. Erotika ve škole

Erotika ve škole? Je snad možné či žádoucí o erotice ve škole mluvit? Jak žáci/studenti budou na takové téma reagovat? Chtějí se vůbec ve škole o tom bavit? Jak děti chápou dnešního člověka, co ho tíží? Týká se „tíha“ médií, erotiky a těla? Na tyto a další otázky jsem se snažila hledat odpovědi v rámci oborové praxe a dalšího pedagogického působení na Gymnáziu nad Štolou.

Pedagogickou praxi jsem pojala jako akční participační výzkum. V první fázi praxe jsem studenty v rámci hospitací pozorovala a vybírala jsem, jaké třídy si pro svou výzkumnou sondu zvolím. S výběrem tříd mi pomáhala paní učitelka, která děti dobře zná. Během hospitací jsem se snažila navázat s třídami bližší kontakt, což se mi nejvíce podařilo se sekundou čtyřletého gymnázia, kde probíhala výuka i mimo praxi. V této fázi jsem tvořila i obsah vyučovacích hodin, který měl především vycházet z názvu mé diplomové práce a měl být přizpůsoben jednotlivým třídám.

Ve druhé fázi započalo mé aktivní pracování se skupinami. Navázání kontaktu z předešlých hospitací mi umožňovalo vytvořit přátelštější atmosféru a větší otevřenost vůči mé osobě, a tím i otevřenost v diskuzích a reflexích. Reflexe byly v hodinách velice důležité. Vedly studenty k zamyšlení jak nad svojí tvorbou, tak nad tvorbou ostatních spolužáků. Tato fáze byla velice podstatná pro sběr informací. Informace jsem získávala pomocí rozhovorů, dotazníků, reflektivních bilancí, prostřednictvím prací a komentáře studentů.

Další fáze, tedy třetí, směřovala k analýze dokumentů, školního řádu a školního vzdělávacího programu dané školy. Zde

jsem hledala ukotvení tématu erotiky jak v oblasti výtvarné výchovy, tak pravidel/předpisů týkajících se celé školy.

Cílová skupina žáků, kteří se účastnili výuky, byla poměrně široká, ale vzhledem k tomu, že erotika je součástí života všech lidí, bylo žádoucí se zamyslet nad možným zprostředkováním tohoto tématu i nižší věkové skupině. Měla jsem možnost pracovat se studenty tercie osmiletého gymnázia, sekundy šestiletého gymnázia, tercie šestiletého gymnázia a sekundy čtyřletého gymnázia, tudíž se studenty ve věku 13/14 – 17/18 let. Hodiny byly připraveny s ohledem na danou věkovou skupinu jednotlivých tříd. (U třídy T3A jsem se pokusila lidské tělo a jeho části přiblížit spíše hravou formou a to s využitím částí lidského těla, jako možnosti ozvláštňení denních předmětů – Tělo jako předmět).

Přehled vyučovacích hodiny:

Třída	Počet dětí	Rozsah	Název hodiny
2B (sekunda čtyřletého gymnázia)	12	2x 45 minut	Tělo – zpráva z minulosti, zpráva do budoucnosti
	12	2 x 45 minut	Hledání erotiky
2S (sekunda šestiletého gymnázia)	13	2 x 45 minut	Androgyn
	13	2x 45 minut	Tělo – zpráva z minulosti, zpráva do budoucnosti
3S (tercie šestiletého gymnázia)	14	2 x 45 minut	Tělo – zpráva z minulosti, zpráva do budoucnosti
	14	2 x 45 minut	Androgyn
T3A (tercie osmiletého gymnázia)	14	2 x 45 minut	Tělo jako užitkový –užitečný předmět

6.1. Školský zákon a školní řád

Erotika ve škole má bezesporu své místo. Otázkou je, zda je erotika zohledněna ve školním řádu, který upravuje vnitřní řád školy. Školní řád je vymezen zákonem 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)¹², proto bychom měli nalézt erotické téma zde, a poté na základě provázanosti těchto dvou dokumentů, hledat erotiku i ve školním řádu. Školský zákon s pojmem erotika ani sexualita nijak nepracuje. I přesto jsem se ve školním řádu Gymnázia Nad Štolou¹³ tuto oblast snažila nalézt. V oblasti *I. Pravidla chování žáků*, škola poukazuje na zákaz užívání alkoholu, drog, na vandalismus, brutalitu, šikanování a rasismus. V odstavci 15, str. 1, bod c, je zmíněno zákaz používání vulgárních výrazů. Do tohoto bodu bychom mohli zahrnout například sexistické nadávky a urážky. Jiná zmínka, která by toto téma reflektovala, není. Je tedy erotika ve škole tabu? Nebo je to tak přirozená věc, že s ní školský zákon ani školní řád nemá důvod pracovat?

Není zcela nutné erotiku do školy „nosit“. Erotika ve škole je, ale jen se o ní nemluví. Příklad z pozorování výuky výtvarné výchovy: Paní učitelka povídala studentům o Gauguinovi. O tom, jak jeho tvorba byla ovlivněna exotickým prostředím Tahiti. K jejímu výkladu ukázala reprodukci, kde jsou vyobrazené dvě Tahitanky, které jsou na břehu. Jsou úplně nahé. Při hodině vůbec nezazněl žádný impuls, který by se týkal jejich nahoty a konfrontace s erotikou. Zde můžeme vidět, že erotika je ve škole přítomna. Jen se na ní neupozorňuje.

¹² Úplné znění školského zákona dostupné na:

<http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb>

¹³ Školní řád Gymnázia Nad Štolou, dostupné na: <http://www.gymstola.cz/skorad.pdf>

6.2. ŠVP

Další půdou pro hledání erotiky a její začlenění do vzdělávacího procesu nám poslouží školní vzdělávací program, konkrétně Školní vzdělávací program Gymnázia Nad Štolou.¹⁴ Ve školním vzdělávacím programu můžeme nalézt učivo, které má výtvarná výchova různými tématy naplňovat. Erotika ani zde, v učivu výtvarné výchovy, není zakomponována. Lze ji ale do některých tematických celků explicitně vložit. Například u tematického celku „*Já (autoportrét, tělo, stavba těla, struktury)*“ je velice úzká souvislost s erotikou. Možná právě zde lze nejsnáze „linku“ těla protáhnout k erotickému tělu, jako zdroje erotiky. Dále celek „*Vztahy s neevropskými kulturami (Gauguin, Picasso)*“ umožňuje propojení s erotikou. V Gauguinově tvorbě můžeme spatřovat erotiku, která je v jeho obrazech pojímána jako svoboda a běžná součást života na Tahiti a v podání Picassa by erotika šla zajisté demonstrovat na Avignonských slečnách.

Erotickými obsahy lze naplňovat uvedené výchovné a vzdělávací strategie, což je důkazem, že i erotika může být hodnotným vzdělávacím obsahem.

6.3. Erotika a učitelé

Díky mé praxi jsem si ověřila, že lze erotiku vkládat do výtvarné výchovy. Myslím, že tato oblast by otevřela nová témata, která jsou v současné době pod tlakem médií a v dětech/studentech mohou vyvolávat nejistotu, nedostatečnou informovanost, zkreslenost. Jak se ale na erotické téma, jako

¹⁴ Školní vzdělávací program, dostupné na: <http://www.gymstola.cz/svp13.pdf>

obsah vzdělávacího procesu, dívá paní učitelka s aprobací
výtvarná výchova – český jazyk s pětadvacetiletou praxí?

**Měla jste někdy hodinu (vv), kde jste se věnovala tématu
erotika?**

*„Ne, neměla. To jsem viděla až u tebe. Oni se hodně tomu
věnují v biologii a psychologii, tam dělají třeba představy o tom,
jak si představují budoucího partnera.“*

Kdy se ve vašich hodinách vyskytují erotické obsahy?

*„Erotika se při výuce objevuje, když probíráme dějiny umění,
především v období antiky, baroka, současnosti. V úvodních
hodinách, kdy dětem téma přibližuji, mluví o těchto věcech mezi
sebou. Nechávám je, ať si o tom popovídají, ale potom se vždy
vrátíme k tématu hodiny. Erotika se během výuky objevuje
prostřednictvím filmu, tak jak dnes u filmu „Factory girl“. Takové
filmy pouštím pro přiblížení a lepší porozumění doby. Potom se
toto téma vyskytuje, když se učí kreslit postavu. Rádi o tom
mluví, právě i v souvislosti s probranou látkou. Vzpomínám si, že
jsem měla na semináři jednu skupinu, celou dívčí, tam jsme
probíraly samé holčičí věci.“*

**Setkala jste se někdy s erotickým chováním od studentů vůči
své osobě?**

*„V mladším věku, zvláště, když jsem začínala. Někdy jsem měla
problém s respektem, protože se kluci předváděli a
dávali najevo, že se jim líbím, tím, že mě nechtěli poslouchat,
protože by to neunesla jejich chlapská čest. V mém vyšším věku
občas ocenili, že se ještě nerozpadám a že na svůj věk to jde (to
si asi mysleli, že jsem starší). Myslím, že záleží na učitelce, jaké*

nastaví hranice. Vím o některých kolegyních, které se chovaly trochu koketně, studentský zájem jim dělal dobře. Ale pak měly problém s jejich přílišnou troufalostí, zvláště když je pak ve škole měly hodnotit, tak byli hubatí a kolegyně udivené. Větší problém je kantor a studentka. Studentky jsou vyspělejší a rafinovanější, mladí učitelé méně odolní. Někdy to skončilo regulérním vztahem. (Dokonce jeden bývalý kolega si vzal svou studentku, ale myslím, že to ze strany té studentky bylo ze zoufalství nebo lítosti.)“

Myslíte, že téma erotiky patří do školy?

„Ano, patří, ale aby toho nebylo moc. Chybí mi, aby se mluvilo o vztazích a kontextu. Hodně se erotika používá, aby se něco prodalo a bylo to přitažlivé, potom to znehodnotí výpovědní hodnotu, třeba filmu.“

6.4. Erotika a rodiče

Neměli bychom opomíjet ani názor rodičů, který má v současné době velkou váhu. Rodič se v současné době stává důležitým partnerem školy. Co tedy erotika znamená pro rodiče? Chtějí, aby se jejich děti o erotice učily? Co by mělo být obsahem učiva? Na tyto otázky odpovídali rodiče dětí různých věkových skupin.

Matka, 40 let; dvě děti, 8 a 11 let

Co je podle vás erotika?

„Jsou to nějaké projevy související se sexuální aktivitou.“

Chtěla byste, aby se vaše děti učily o erotice?

„Asi ano.“

Co by mělo být obsahem učiva?

„Pohlavní ústrojí žen a mužů, tělesné i psychické změny v době puberty, dospívání, city, náklonost k opačnému pohlaví, možná i homosexualita, masturbace.“

V jakém předmětu/předmětech by se o tomto tématu mělo učit?

„Zvlášť předmět nebo v přírodopisu.“

V jakém ročníku by se o tomto tématu měly vaše děti učit?

„Určitě něco už na základce, 6.třída, především to dospívání a postupně to rozvíjet. Ta střední je na toto téma už v dnešní době pozdě.“

Jakým způsobem se vaše děti o tomto tématu dozvídají?

„Mé děti (především ta jedenáctiletá) má něco od dětí ze školy, něco od nás od rodičů a myslím, že zapracoval i internet.“

Matka,36 let; jedno dítě 6 let, druhé na cestě.

Co je podle vás erotika?

„Těžké popsat, snad bych řekla, že projev sexuální touhy v různých podobách.“

Chtěla byste, aby se vaše dítě učilo o erotice?

„Ano, nevidím problém v tom, aby se dítě o erotice učilo, naopak. Myslím si, že sexuální život je součástí každého člověka

a toto téma by nemělo být tabu ani pro děti. U nás rozhodně děti nenesí čáp a jakmile jsem zjistila, že jsem těhotná, nakoupili jsme si velmi naučné knížky pro děti (Maminčino břicho)atd., kde je vše velmi hezky a jasně popsáno vše od početí po vývoj miminka a myslím, že i porod, ale to jsem nedočetla - četl tatínek. Ale knížka je zajímavá nejen pro děti, ale i pro dospělého.“

Co by mělo být obsahem učiva?

„Všechno od začátku do konce. Od pohlavních orgánů, přes samotné projevy touhy až po oplodnění, ale samozřejmě i rizika s tím spojená.“

V jakém předmětu/předmětech by se mělo o tomto tématu učit?

„Sexuologie, proč ne?“

V jakém ročníku by se o tomto tématu měly vaše děti učit?

„Základní škola, klidně pátá třída. V dnešní době děti dospívají dřív a stejně se toto téma mezi dětmi probírá a čím dřív budou znát vše včetně rizik, tím více si budou všechna svá jednání uvědomovat. Nebyla bych ale ani proti, aby se toto téma v lehčí formě probíralo i ve školce, stejně si o tom šuškejí. (smích)“

Jakým způsobem se vaše dítě o tomto tématu dozvídá?

„Problém je v tom, že některé děti se o tomto tématu nedozvídají vůbec a pak jsou následky fatální. My vše probíráme. A perlička nakonec, ze života. Probírali jsme se Saškou co a jak, jak se vajíčko oplodní spermií atd. Jak tak ležela mezi námi, nakonec se zamyslí a říká: Všechno je mi jasné, ale není mi jasné, jak se ta spermie dostane odsud - ukáže na tátu,

tam - a ukáže na mámu (smích) ale jak říká: Musíme se mít rádi a pusinkovat se. (smích)“

Otec, 38 let; jedno dítě 6let

Co je podle vás erotika?

„Je to pouze pojmenování a nafouknutí jednoho ze základních lidských pudů, tedy pudu sexuálního, který je třeba k zachování lidstva.“

Chtěl byste, aby se vaše dítě učilo o erotice?

„Aby se děti učili sexuální výchově je jistě prospěšné. Erotika je pouhý přídavek, který má většina obyvatel ráda, jelikož brnká na strunu jednoho z nejsilnějších pudů lidstva a asi nejvíce nám působí pocit slasti a uvolnění. Kdyby to tak v přírodě nebylo zařízeno, pravděpodobně bychom vymřeli, jelikož by možná lidská lenost zvítězila.“

Co by mělo být obsahem učiva?

„Rozsah by mohl být široký a mohl by se částečně prolínat s rodinnou výchovou. Od témat jak vzbudit pohasínající touhu jednoho z partnerů, přes udržování erotického (sexuálního) napětí (tajemství) až po osvětlení významu erotiky jako takové a jejímu významu pro partnerské vztahy. Neměla by však ani chybět zmínka o energiích, které mohou být sbírány, přenášeny a transformovány, nemluvě o hromadění potřebné energie při sexuálních pústech.“

V jakém předmětu/předmětech by se mělo o tomto tématu učit?

„Rodinná výchova.“

V jakém ročníku by se o tomto tématu mělo vaše dítě učit?

„Klidně od první třídy základní školy. Samozřejmě, že informace by měli být sdělovány postupně a s ohledem na věk. Nicméně by velmi naší společnosti prospělo odtabuizování těchto témat a sdělování skutečnosti bez zabarvení. Ostych, který je s těmito tématy spojený lze snížit předáváním informací již v útlém věku.“

Jakým způsobem se vaše dítě o tomto tématu dozívá?

„Na přímé otázky přímá odpověď s poukazem a to jak to chodí v přírodě kolem nás. Pomoci může také vhodná literatura.“

Otec, 49 let; tři děti 25 let, 23 let, 17 let

Co je podle vás erotika?

„Poznání tajů druhého pohlaví.“

Chtěl byste, aby se vaše děti učily o erotice?

„Ano.“

Co by mělo být obsahem učiva?

„Vysvětlení samotného pojmu, vyjádření erotiky všemi možnými způsoby.“

V jakém předmětu/předmětech by se mělo o tomto tématu učit?

„Základy společenských věd, rodinná výchova, kreslení, biologie.“

V jakém ročníku by se o tomto tématu měly vaše děti učit?

„Od 6. třídy.“

Jakým způsobem se vaše děti o tomto tématu dozvídají?

„ Z médií.“

Otec, 28 let; jedno dítě 7 let

Co je podle vás erotika?

„Objektivně řečeno sex, sexualita, potěšení.“

Chtěl byste, aby se vaše dítě učilo o erotice?

„V určitých tématech ano.“

Co by mělo být obsahem učiva?

„První zkušenosti, nechráněný sex ...“

V jakém předmětu/předmětech by se mělo o tomto tématu učit?

„Sexuální výchova.“

V jakém ročníku by se o tomto tématu měly vaše děti učit?

„Od 5. třídy základní školy.“

Jakým způsobem se vaše děti o tomto tématu dozvídají?

„ Třeba z televize, internetu.“

„V roce 2004 byla realizována mezi žáky 9. ročníků základních škol deskriptivní studie zaměřená na sexuální výchovu dětí. Sledovaný soubor tvořilo 475 dětí. Jako dominantní zdroj informací o sexu a sexualitě byl uveden film, televize a video, na druhém místě kamarádi, dívky třetí místo obsadily časopisy a chlapci internetem.“

(Vaničková 2007, s. 29)

Z rozhovorů je patrné, že dotazovaní rodiče o zprostředkování tématu erotiky dětem zájem mají. Většina ovšem uvádí zařazení tématu erotiky do předmětů „rodinná – sexuální výchova“. Je ale samozřejmě vhodné umožnit dětem uchopit toto téma z různých pohledů. Následující kapitoly jsou proto věnovány přípravám hodin, které jsem na téma „Tělo toho druhého“ realizovala.

6.5. Příprava: Tělo jako užitkový – užitečný předmět

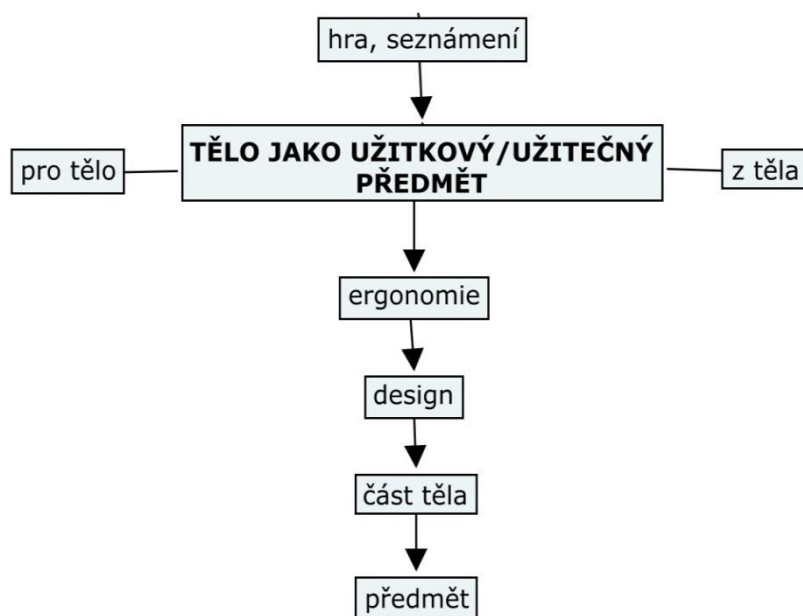

Schéma 3.

Hodinová dotace: 90 minut

Cíl: Vytvořit předmět denní potřeby, který bude vycházet z propojení běžného předmětu a části lidského těla.

Výstupy RVP: Při vlastní tvorbě uplatňuje osobní zkušenosti a znalosti, rozpozná jejich vliv a individuální přínos pro tvorbu, interpretaci a přijetí vizuálně obrazných vyjádření.

Kompetence RVP: Je otevřený k využití různých postupů při řešení problémů, nahlíží na problém z různých stran.

Motivace: Prozkoumání předmětů denní potřeby, hra s částmi těla na balicím papíru.

Výtvarný problém: Vytvořit funkční předmět denní potřeby, který bude inspirovaný lidským tělem nebo jeho částí.

Pomůcky: reprodukce uměleckých děl, ukázky již vytvořených předmětů, hlína, špachtle

Technika: modelování

Výtvarná kultura: Toyen, Smutný den; Dalí, Obličej Mae Westové; Magritte, Filozofie v budoáru, Červený model

Jiné kontexty: design předmětu, předměty a jejich ergonomie

Postup:

1. „ Užitečný a užitkový. Dvě velice podobná slova. Jaká slovní spojení bychom z nich mohli vytvořit nebo s čím bychom tyto slova mohli spojit, aby se nám objasnily jejich podstata?“ (Užitečný člověk, užitková voda, užitkový jako spotřební, atd. studenti mohou mluvit o výkonnosti těla, o využití v médiích, ohledně prostituce, využití ve výtvarném umění.)
2. „V dnešní hodině se budeme inspirovat částmi lidského těla. Části těla byly a jsou inspirací pro mnohé umělce.“ Ukázka reprodukcí. „Lidské tělo má spoustu zajímavých míst/částí, která by nás mohla inspirovat k jejich využití a vyrobení originálních předmětů.“ Poslu studentům různé věci (hrnek, tužku, brýle, hřeben, atd.) Na tabuli zavěsím papír, na kterém jsou části těla, studenti k nim budou dopisovat nápady, jak lze propojit část těla s předmětem.

Reprodukce jsou umístěny ve složce s názvem Tělo jako užitkový – užitečný předmět. Složka je součástí přiloženého CD.

3. „Využijeme lidské tělo jako inspiraci pro předmět, který by se dal využít v běžném dni. Z tvaru předmětu by mělo být jasné, jakou část těla jste využili.“
4. Během tvoření studenty obcházím a konzultuji s nimi jejich práci. Studenti řeší tvar, proporce, zpracování, technické problémy atd ... (Studenti mohou vytvořit př.: ruku/ruce jako miska, ruka + část paže jako křeslo, prsty – věšáky, ucho – miska, noha – váza, ...)
5. Na závěr hodiny ukáži dětem reprodukce předmětů, které jsou inspirované tělem.
6. Reflektivní otázky: Jak jste dospěly k vašemu předmětu? Co vás k tomu inspirovalo? Jak se vám tvořilo? Co vám činilo problém? Jak jste postupovali?
7. Hodnocení: Hodnotím způsob zpracování, splnění zadání, možnosti využití předmětu v běžném životě.

Alternativa – focení těla s předmětem

Hodinová dotace: 90 minut

Cíl: Vytvoření fotografií, které vzniknou spojením části těla s předmětem.

Výstupy RVP: Při vlastní tvorbě uplatňuje osobní zkušenosti a znalosti, rozpozná jejich vliv a individuální přínos pro tvorbu, interpretaci a přijetí vizuálně obrazných vyjádření.

Kompetence RVP: Je otevřený k využití různých postupů při řešení problémů, nahlíží problém z různých stran.

Motivace: Fotografické etudy.

Výtvarný problém: Spojení vlastního těla s předmětem a následné vyfotografování.

Alternativa této hodiny je vytvořena s ohledem na možnou nedostatečnou motivaci v hodině předešlé „Tělo jako užitečný – užitečný předmět“.

Pomůcky: atlas lidského těla, makety částí těla, papír, tužka, fotoaparát, počítač, projektor (tiskárna), předměty denní potřeby (hrnek, miska, tužka, svícen, atd.)

Technika: fotografování

Výtvarná kultura: Toyen, Smutný den; Dalí, Obličej Mae Westové; Magritte, Filozofie v budoáru, Červený model

Jiné kontexty: design předmětů, ergonomie,

Postup

1. Tělo jako předmět. Vytvoření myšlenkové mapy.
„Využívali umělci v nějakém výtvarném období části těla? Znáte nějaký obraz, kde se vyskytuje pouze část těla?“ Ukázky reprodukcí z období surrealismu.
2. „Evokují ve vás určité části těla (ucho, oko, trup, ruce, atd.) nějaký předmět?“ Rozdám studentům různé předměty a budou v nich hledat možnosti propojení s tělem. Vybranou část předmětu se žáci/studenti pokusí nahradit částí svého těla (fotografování).
3. „Když objevíte novou možnost spojení těla a předmětu, pokuste se „nový“ předmět vyfotografovat.“ Při fotografování pracují ve dvojicích. Poté fotografie studenti přenesou do počítače a promítnou se. Po této tvorbě následuje reflexe vytvořených fotografií.
4. Dále mohou studenti pracovat na úpravě fotografií a tvoření dalších etud.

6.6. Příprava: Androgyn

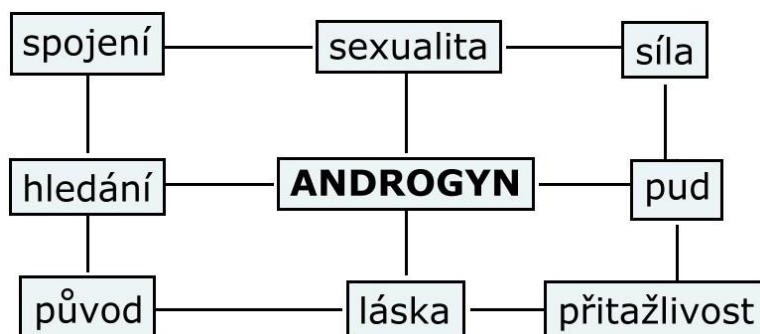

Schéma 4.

Hodinová dotace: 90 minut

Cíl: Vytvoření plynulého děje.

Výstupy RVP: Nalézá, vybírá a uplatňuje odpovídající prostředky pro uskutečňování svých projektů.

Kompetence RVP: Uplatňuje při řešení problémů vhodné metody a dříve získané vědomosti a dovednosti, využívá tvořivé myšlení s použitím představivosti a intuice.

Motivace: četba textu z knihy Symposion

Výtvarný problém: Vytvoření společného obrazu, vystižení děje.

Pomůcky: část textu Symposion, papír, štětce, tempery

Technika: malba

Jiné kontexty: mezilidské vztahy, obraz doby

Postup:

1. Četba části textu symposion.
2. „O čem je text, jak ho chápete? Jaká část vás zaujala? Jak je to s pohlavími/bytostmi dnes?“ Diskuze na toto téma (mezilidské vztahy, vztah mezi mužem a ženou, spojení, homosexualita, jiné formy spojení).
3. Pro ukotvení děje vytvoříme myšlenkovou mapu. Studenti vytvoří na tabuli myšlenkovou mapu, kde se

Text o androgynovi naleznete v knize: PLATÓN. Symposion. Praha: Oikoymenh, 1993, strana 31 - 35

budou snažit propojit spolu příbuzné myšlenky, což nám dopomůže k širší představě/rozhledu, co toto téma obsahuje. (Jaká slova se mohou v mapě objevit: láska, androgyn, hledání druhého, pohlaví, rozetnutí, hledání, bytost, jinakost, muž, žena ...)

4. Třída se domluví, jak bude jejich společná práce vypadat, kdo na čem bude pracovat, rozdělení děje.
5. Na konci hodiny studenti okomentují svou práci. Zhodnotíme práci jako celek.
Reflektivní otázky: Jak se vám pracovalo? Činilo vám něco problém? Jaký máte dojem z celkového výtvoru?
6. Hodnocení: Hodnotím schopnost spolupráce třídy jako celku, jednotlivců i skupin. Schopnost vystihnout dějovou linku a celistvost výtvoru.

6.7. Příprava: Tělo zpráva z minulosti, zpráva do budoucnosti

Schéma 5.

Hodinová dotace: 90 minut

Cíl: Vytvoření obrazové zprávy o současném člověku (čím je zmítán, jak na něho působí společnost).

Výstupy RVP: Na konkrétních příkladech vysvětlí, jak umělecká vizuálně obrazná vyjádření působí v rovině subjektivní a sociální, jaký vliv má toto působení na utváření jeho postojů a hodnot.

Kompetence RVP: Vyjadřuje se v mluvených i psaných projevech jasně, srozumitelně a přiměřeně tomu, komu, co a jak chce sdělit. Prezentuje vhodným způsobem svou práci i sám sebe před známým (i neznámým) publikem.

Motivace: Hledání odlišností na mužském a ženském obličejí a těle.

Výtvarný problém: Vyjádřit kresbou zprávu o současném člověku.

Pomůcky: tužka/ úhel, papír – balicí papír (různě zvolené formáty), obrazová dokumentace (Power Point prezentace)

Technika: kresba

Výtvarná kultura: Věstonická Venuše; Willendorfská Venuše; Myrón - Diskobolos; Sandro Botticelli - Zrození Venuše; Egon Schiele - Autoportrét; Francis Bacon - Portrét Henrietty Moralesové; Afrodité z ostrova Mélos; Lenka Klodová - Pojmenuj mě nově;

Jiné kontexty: Fyziologie člověka, dobové kontexty, společnost a vliv na člověka a jeho život

Postup:

1. „Dnešní hodina má název Tělo zpráva z minulosti, zpráva do budoucnosti. Podíváme se, jak se muž a žena od sebe liší po fyziologické stránce a jak byli zobrazováni v průřezu dějin. (práce s prezentací). Jak se liší mužská a ženská tvář? Jak se liší tělo? Dokázali byste je popsat, co se týče tvarů, proporcí atd.? Popisujte lidi na fotografiích, všimněte si odlišností či společných znaků

Prezentace s názvem Tělo – zpráva z minulosti, zpráva do budoucnosti, je součástí příloženého CD.

lidského těla, jak ženského tak mužského.“ (Příklad: dívka: Má menší výšku, jemnější rysy v obličeji, jemná modelace nosu, úzký pas, větší boky, prsa, méně svalů, zakulacenější; Chlapec: Vyšší, hrubší rysy v obličeji i celého těla, více svalů, mohutnější, větší ramena ...). „Jakých odlišností nebo naopak „neodlišností“ jste si všimli?“

2. „Nyní jsme si pospali tvar těla muže i ženy. Vždy se umění tímto řídilo?“ Tvary lidského těla byly a jsou neustálý zdroj inspirace pro tvorbu umělce. V každém úseku dějin umění tělo zaujímá jinou roli a má jinou výpověď. „Napadá vás konkrétní dílo, kde se zobrazuje tělo?“ Prostor pro studenty. Prezentace. „Čím se od sebe reprodukce liší, co nám dílo sděluje. Jsou díla odrazem doby?“ Studenti budou reagovat na uvedené reprodukce a na moje otázky. Četba popisků některých děl.
3. Se studenty bychom měli dojít k tomu, že autoři děl vystihovali podstatné znaky člověka, které byly pro člověka v dané době podstatné. „Jak by byl zobrazen člověka dnešní doby pro další generace? Co by autora/vás ovlivňovalo? Vytvořte dnešního člověka. Můžete zpracovat ženu nebo muže. Svou práci okomentujte na přiložený papír nebo na zadní stranu.“
4. Reflektující otázky: Jak se vám úkol zpracovával?
Závěrečná reflexe vychází z prací studentů. Každý student okomentuje svou práci, co chtěl vyjádřit a jaká zpráva z jejich práce plyne.

6.8. Příprava: Hledání erotiky

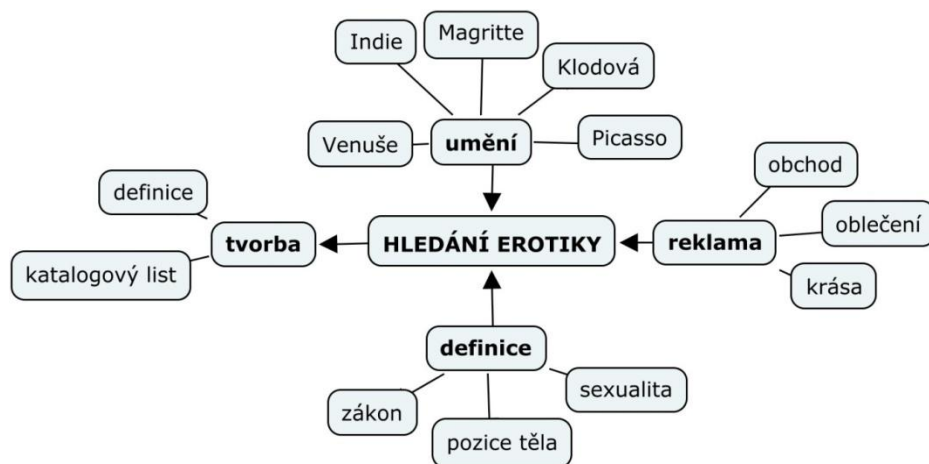

Schéma 6.

Cíl: Objasnění pojmu erotika. Hledání společné definice.

Výstupy RVP: Charakterizuje obsahové souvislosti se svým vizuálním ztvárněním.

Kompetence RVP: Při řešení problémů využívá různých postupů a uplatňuje vhodné metody. Kriticky interpretuje získané poznatky.

Motivace: tvoření myšlenkové mapy, ukázky reprodukcí výtvarných děl (prezentace)

Výtvarný problém: Vytvořit katalogový list dané oblasti erotiky s využitím koláže.

Pomůcky: prezentace (obrazový materiál), vytištěné reprodukce děl, časopisy, noviny, lepidlo, nůžky, čtvrtky formátu A2, tužky

Technika: koláž

Výtvarná kultura: Faun Barberiniů; Věstonická Venuše; Venuše z Willendorf; fresky z Pompejí; Gislebertus, Evino pokušení; Chrám Vishvanath; Sandro Botticelli, Zrození Venuše; Francois Boucher, Odaliska; Canova, Psyché probuzena Erótem; Goustave Curber, Původ světa; Olan, Původ Války; Paul

Prezentace s názvem Hledání erotiky je součástí příloženého CD.

Gauguin, Dvě Tahitiánky; Egon Schiele Černovlasá stojící nahá dívka; René Magritte, Znásilnění; Lenka Klodová, Pojmenuj mě nově, jedna z fází tvorby; Pablo Picasso, Avignonské slečny; Robert Indiana, Love; Marc Bijl, Porn; Jiří Kolář, koláž a muchláže z výstavy ve Veletržním Paláci, 2013

Jiné kontexty:

Postup:

1. Na tabuli společně se studenty vytvoříme myšlenkovou/pojmovou mapu. Mapa bude sloužit pro vymezení a objasnění pojmu erotika.
2. Se studenty se budeme snažit vytvořit definici, která bude vystihovat slovo erotika. Definice nebo jakási „domluva“, co erotika je, nám pomůže díla hodnotit, co je erotické dílo a co ne.
3. V průběhu prezentace se zaměřím na různé projevy erotiky – erotika v umění, erotika v reklamě, oblečení jako součást erotiky, pozice těla. Studenti budou mít prostor pro hodnocení a komentář reprodukcí.
4. V prezentaci jsou zařazené video ukázky reklam, které velice často využívají erotiku pro komerční účely.
5. Poté se studenty „rozdělíme“ erotiku do několika oblastí, kde se erotika nalézá (erotika v umění, erotika a oblečení, erotika a reklama, erotika a řeč těla, atd).
6. Studenti se rozdělí do čtyř skupin po třech. Každá skupina zpracuje jednu oblast erotiky. Vytvoří „katalogový list“. List by sloužil pro objasnění dané oblasti erotiky a jejího přiblížení. Svojí oblast erotiky definují a charakterizují ji. Uvedou příklady a osobní postoj k dané problematice/oblasti. Katalogový list bude také obsahovat koláž, která se bude vztahovat

k vybranému okruhu a bude erotiku vystihovat po obrazové stránce (inspirace kolážemi Koláře).

7. Reflexe a hodnocení: Každá skupina představí svou oblast erotiky. Zaměří se především na osobní postoj členů skupiny k vybrané „erotické oblasti“. Reflektují svou práci. Hodnotím aktivitu v hodině, nasazení, zájem o problematiku.

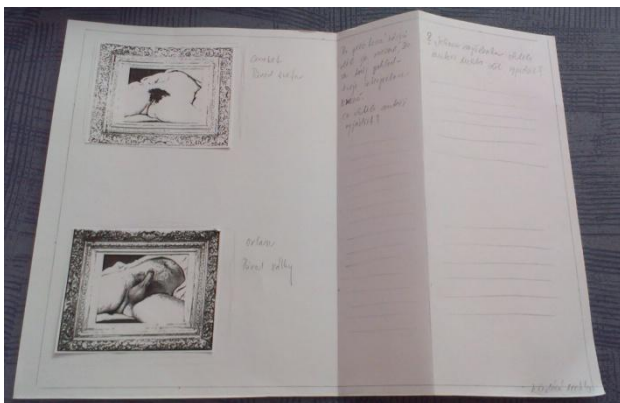
6.9. Tvorba pracovního listu

Jako výtvarný výstup diplomové práce jsme zvolili tzv. pracovní sešit. Sešit by podle našich představ měl podpořit aktivitu dětí/studentů, vzbudit zájem o dané téma a umožnit vhléd do dané problematiky. Do jisté míry může sloužit i jako podklad pro pedagogy, kteří se o erotiku a její problematiku ve výtvarné výchově chtějí blíže zajímat. Obsah diplomové práce a pracovní sešit netvoří jakýsi ucelený přehled v zobrazování erotiky napříč dějinami umění, ale snaží se nalézt zajímavé momenty ve výtvarné kultuře. Pracovní sešit by měl připravit podnětné prostředí pro další zpracování témat. Může otevřít témata i pro jiné předměty - výchova ke zdraví, dramatická výchova, osobnostně sociální výchova, atd. a propojit tak

znalosti i z jiných vzdělávacích oblastí.

Pracovní sešit na svém počátku měl mnoho podob a variant. Pracovali jsme na maketách, jejichž

stránky se daly různě rozevírat, překrývat, odkrývat. Jako důležité jsme shledali zejména

jasnost, čitelnost, přehlednost úkolů, což do jisté míry překrývání a zakrývání znesnadňovalo.

Proto má pracovní sešit podobu volných listů. Každý pracovní list je propojen s reprodukcí uměleckého díla nebo si obrazový doprovod k pracovnímu listu, studenti dotvoří sami v rámci zadaných úkolů.

Pracovní listy a zadání úkolů vznikaly v návaznosti na odučené hodiny. Vycházela jsem z prací studentů, z jejich reakcí, podnětů a závěrečných reflexí. Úkoly mají ve studentech vzbudit zájem po hledání, mají podnítit přemýšlení o dílech v kontextu dané doby a nazírat na téma erotiky z více úhlů. Měl by také poskytnout místo pro kritické reflektování získaných informací a poznatků.

Úkoly jsou spojené s reprodukcemi, které mohou vyvolávat různé reakce. Je proto velice důležité, aby pedagogové zvolené reprodukce dobře znali a zmapovali si oblasti, která s tématy souvisí. Pro orientaci v tématech je součástí pracovních listů i doporučená literatura.

Učitelé se mnohdy obávají pracovat se studenty a konfrontovat je s erotickým výtvarným uměním, které se týká našeho těla, naší tělesnosti. *„Vyučující se vyhýbají jeho problematizování, neboť školní diskurz si hlídá prostor neerotičnosti, asexuality a pohlavní indiference a regulované emotivnosti. Zde se výtvarná výchova pečlivě vyhýbá vlivům jak*

„kultury ulice“, tak i z klasického žánru aktu.“ (Fulková 2008, s. 264) Je tedy zcela na vyučujícím, jak téma erotiky do své vyučovací hodiny vloží, či zda vůbec bude chtít toto téma konfrontovat se studenty.

Zadání úkolů je doprovázeno symboly, které slouží k orientaci jak pro studenty, tak pedagogy. Pracovní listy nejsou číslovány a pedagog je může volně využívat s ohledem na probírané výtvarné období a téma hodin. Pravý sloupec pracovního listu je věnován objasněním pojmů, které jsou zmíněné v zadání, autorům nebo osobním poznámkám.

Téma erotiky je náročné. Proto je velice důležité zohlednit věkovou skupinu žáků/studentů. S tématem erotiky lze zajisté pracovat v různých věkových skupinách. Musíme vždy ale myslet na obsah, abychom mu uzpůsobili formu.

7. Závěr

Erotické téma zajisté klade velké nároky na učitele. Jak z hlediska osobního přístupu, vzhledu do tématu, připravenosti, ale i překonání studu. Připravenost a pohotové reakce, jsou u tohoto tématu nezbytností. Jelikož se často, během mé praxe stávalo, že studenti rádi zkouší učitelovu odolnost a reakce.

Hodinu s erotickým námětem může pedagog velmi ovlivnit a to především výběrem reprodukcí. Může zvolit méně či více „šokující“ reprodukce. Ze své zkušenosti mohu říci, že pro téma erotiky je vhodné hledat inspiraci (reprodukce) v současném umění, které reflektuje současnou dobu a je proto studentům blízká. Tak jako v případě Lenky Klodové. Její díla reflektují sexualitu, erotiku, tělo. Její díla nesou další významy s přesahy do problematiky běžného života (stereotypy, gender, sociální role, atd). V tomto případě erotické téma poskytuje další a nové podněty pro výuku.

Vedle připravenosti a vhodného výběru výtvarné kultury spatřuji další úskalí erotiky především v jejím kurikulárním neukotvení. Pojem erotika není v kurikulárních dokumentech (RVP, ŠVP) ukotven. To pedagogovi značně ztěžuje práci s tímto tématem. Vystávají tedy otázky: Je nutné vložit pojem erotika do RVP nebo ŠVP? Je vhodné nechat erotiku někde skrytě dřímát? Můžeme pojem erotika nalézt v kurikulárních dokumentech pod jinými pojmy, jako je například sexualita? Zodpovězení těchto otázek ponechám na vás.

Pro toto téma, z hlediska problematiky přijetí studentů, rodičů, ale i ostatních pedagogů, je velice důležité, abychom k tématu erotiky přistupovali velice citlivě. Je důležité vycházet z prekonceptů studentů, kteří se s tématem mohli setkat již

v jiném předmětu, zprostředkovaně skrze média, mají osobní zkušenost, atd. Proto by bylo žádoucí, aby komunikace vedla směrem od žáků k pedagogovi a pedagog by dále měl rozvinout téma/diskuzi směrem k ostatním žákům. Nezbytné je také předávání informací mezi žáky navzájem, jelikož i to je žádoucí a obohacující pro téma. Není tedy vhodné omezovat komunikační kanál na komunikaci učitel →žák, aby žáci/studenti byli pasivními příjemci informací, které se dotýkají jich samotných. Žáci by se měli stát aktivními účastníky/tvůrci tohoto tématu.

Proto mi nezbývá na závěr nic jiného, než popřát všem pedagogům, kteří uvažují o vložení tohoto tématu do svých hodin výtvarné výchovy, mnoho podnětných situací, které dokáží studenti dozajista vytvořit.

8. Literatura a další zdroje

BARTHES, Roland. *Mytologie*. Praha: Dokořán, 2004.

ISBN 978-80-7363-359-2

BARTHES, R. *Fragmenty milostného diskurzu*. Černý Kostelec:

Pavel Mervart, 2007. ISBN 978-80-86818-63-4

BLÁHA, Jaroslav.; SLAVÍK, Jan. *Průvodce výtvarným uměním V*.

Praha: Práce, 1997. ISBN 80-208-0432-3

DUROZOI, Gérard; ROUSSEL, André. *Filozofický slovník*. Praha:

Ewa Editoin, 1994. ISBN 80-85764-07-5.

ECO, Umberto: *Dějiny krásy*. Praha: Agro, 2005.

ISBN 80-7203-677-7

FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I*. Praha: Herrmann &

synové, 1999.

FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality II*. Praha: Herrmann &

synové, 2003.

FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality III*. Praha: Herrmann &

synové, 2003.

FULKOVÁ, Marie. *Diskurs umění a vzdělávání*. Jinočany: H&H

Vyšehradská, 2008. ISBN 978-80-7319-076-7

FULKOVÁ, Marie.; KITZBERGEROVÁ, Leonora. *Kontroverze – Právní a etická historie fotografie*. Galerie Rudolfinum, 2011.
ISBN 978-80-86443-16-4

FREUD, Sigmund. *O člověku a kultuře*. Praha: Odeon, 1990.
ISBN 80-207-0109-5

GEIST, Bohumil. *Psychologický slovník*. Praha: Vodnář, 2000.
ISBN 80-86226-07-7

Gymnasion. Praha, 2005 č. 4. ISSN 1214-603X.

HAJDUŠKOVÁ, Lucie. *Profesní a osobní tendence v roli učitele výtvarné výchovy*. Praha, 2009. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005.
ISBN 80-7367-040-2

KESNER, Ladislav. *Vizuální teorie*. Jinočany: H&H, 2005.
ISBN 80-7319-054-0

LEWINSOHN, Richard, Morus. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992. ISBN 80-206-0071-X.

LINHART, J. a kolektiv; *Slovník cizích slov*. Litvínov: Dialog, 2003.
ISBN 80-85843-61-7.

MAŘÍKOVÁ, Leona; z angl. orig. přel. Johana Gallupová. *1000 geniálních erotických děl*. Praha: Mladá fronta, 2009.
ISBN 978-80-204-2013-8

MOKREJŠ, Antonín. *Erós jako téma Platónova myšlení*. Praha: Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-238-0

PACHMANOVÁ, Martina. *Neviditelná žena*. Praha: One Woman Press, 2002. ISBN 80-86356-16-7

PELÁNOVÁ, Anita. *Výtvarné avantgardy 20. století*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1783-1

PETRBOK, Václav. *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0685-0

PLATÓN. *Symposion*. Praha: Oikoymenh, 1993. ISBN 80-85241-31-5.

POŠTULKA, Vladimír. *Dějiny pornografie v datech*. Praha: XYZ, 2007. ISBN 978-80-87021-30-9.

PROCHÁZKA, Václav. *Galantní erotikon*. Praha: Evropský literární klub, 2007. ISBN 9788086316765.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Praha: VÚP, 2007. ISBN 978-80-87000-11-3

ROESELVÁ, V.; *Didaktika výtvarné výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2001. ISBN 80-7290-058-7

SAK, Petr. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8

URBAN, Otto M. *Dekadence now!* Řevnice: Arbor vitae, 2010.

ISBN 978-80-87164-39-6

VANÍČKOVÁ, Eva. *Dětská prostituce*. Praha: Grada, 2007.

ISBN 978-80-247-2218-4

Další zdroje:

Film: Lid versus Larry Flint, režie Miloš Forman

SAK, Petr. Proměny volného času a zaostávání pedagogiky.

In: [online]. [cit. 2013-02-27]. Dostupné na:

<http://blisty.cz/art/29205.html>

Školní vzdělávací program Gymnázia nad Štolou Školní

vzdělávací program, dostupné na:

<http://www.gymstola.cz/svp13.pdf>

Školní řád Gymnázia nad Štolou, dostupné na:

<http://www.gymstola.cz/skorad.pdf>

Internetová stránky sdružení Rady pro reklamu. Dostupné na:

www.rpr.cz

9. Seznam obrazové dokumentace

Gustave Courbet, Původ světa

Dostupné na:

http://www.artmuseum.cz/reprodukce2_pohled.php?dilo_id=4323

Robert Indiana

Dostupné na: <http://www.allartnews.com/christies-new-york-announces-post-war-and-contemporary-day-sale-may-12/>

Marc Bijl, Porn

Dostupné na:

http://www.arcadja.com/auctions/en/bijl_marc/artist/353683/

Gustave Courbet, Původ světa

Dostupné na: <http://observatoiredelacensure.over-blog.com/article-22-fevrier-2011-l-origine-de-la-guerre-d-orlan-sera-t-il-aussi-censure-par-facebook-68037599.html>

Orlan, Původ války

Dostupné na: <http://observatoiredelacensure.over-blog.com/article-22-fevrier-2011-l-origine-de-la-guerre-d-orlan-sera-t-il-aussi-censure-par-facebook-68037599.html>

Sandro Botticelli, Zrození Venuše

Dostupné na: <http://www.wikipaintings.org/en/sandro-botticelli/the-birth-of-venus-1485>

Dívka – zasláno studentem

Pierre a Gilles, Viva la France

Dostupné na: http://www.lidovky.cz/nazi-fotbaliste-rozhorcili-videnany-i-kdyz-nemaji-erekci-pzz-/In_kultura.asp?c=A121017_122728_In_kultura_btt

Lenka Klodová, Je libo líbat?

Dostupné na: <http://www.artlist.cz/?id=699>

Lenka Klodová, Opravdu

Fotografie poskytnutá Šárkou Tomanovou - vyfoceno v Galerii hlavní města Prahy, Dům U Zlatého prstenu.

Lenka Klodová, Opravu (detail)

Fotografie poskytnutá Šárkou Tomanovou - vyfoceno v Galerii hlavní města Prahy, Dům U Zlatého prstenu.

Lenka Klodová, Dvouhlav

Poskytnuto autorkou

Lenka Klodová, Pojmenuj mě nově

Dostupné na: <http://www.artalk.cz/2008/10/13/lenka-klodova-si-hraje-s-torzy-zen/>

První bankovní styk

Dostupné na: http://www.lidovky.cz/prvni-bankovni-styk-ma-sexisticke-prasatecko-fof-/media.aspx?c=A111115_130831_In-media_kim

Obrazová dokumentace – pracovní listy

Gustave Courbet, Původ světa

VIGUÉ, Jordi. Mistři světového malířství. Čestlice: Rebo Productions, 2004.

ISBN 80-7234-304-1

Reprodukce v rámu - Dostupné na:

<http://observatoiredelacensure.over-blog.com/article-22-fevrier-2011-l-origine-de-la-guerre-d-orlan-sera-t-il-aussi-censure-par-facebook-68037599.html>

Orlan, Původ války

URBAN, Otto M. *Dekadence now!* Řevnice: Arbor vitae, 2010.

ISBN 978-80-87164-39-6

Reprodukce v rámu - Dostupné na:

<http://observatoiredelacensure.over-blog.com/article-22-fevrier-2011-l-origine-de-la-guerre-d-orlan-sera-t-il-aussi-censure-par-facebook-68037599.html>

Lenka Klodová, Pojmenuj mě nově

Dostupné na: <http://www.artalk.cz/2008/10/13/lenka-klodova-si-hraje-s-torzy-zen/>

Pablo Picasso, Avignonské slečny

Dostupné na:

[http://en.wikipedia.org/wiki/File:Les_Demoiselles_d'Avignon.jp](http://en.wikipedia.org/wiki/File:Les_Demoiselles_d'Avignon.jpg)

g